

VZDELÁVANIE

FRODOVA CESTA

Kapitola XXXXI.

Hlavová vrba

Milí mladí priatelia,

bolo to v časoch princezien a kráľov, v časoch, keď každý rybník v krajine mal svojho starostlivého správcu, v časoch nezahatých potokov a riek, v časoch, v ktorých pobozkať ropuchu sa zväčša oplátilo, klepotania vodných mlynov, v časoch lesných víl, ježibáb, bludičiek a bezhlavých psov.

V tých časoch ste popri miestnych potokoch v obciach a v krajine nenachádzali strieborné jedličky, červené smreký, tisý... a mnohé iné dreviny, ktoré akosi k vode, vodníkom a čudným tajomstvám vody nepatria. Bola tu spleť vrb, jelší, jaseňov a rôznych druhov krovín.

A v tých časoch nad každým rybníkom, potokom, tŕňou... trónila majestátna hlavová vrba a medzi jej strapatými prútmi sedela v tom lepšom prípade kačica či divá hus, v tom horšom prípade číhal na spanilú devu a pocestný zelený okatý vodník.

Vodníkovo „Sviť měsíčku sviť, ať mi šije niť...“, nie je tým jediným, čo sa stratilo v čase. Stratilo sa oveľa viac. Stratila sa úcta k vode a stromom, stratila sa krása dediny spočívajúca vo vzájomnej synergii architektúry a krajinného rázu, stratili alebo pomaly sa strácajú mnohé zručnosti.

Tak ako už len zopár ľudí vie vytočiť na hrnčiarskom kruhu hlinený krčah, vystrúhať drevenú lyžicu, uvíť veniec, uplietť prútený košík..., tak márne hľadáte ľudí, ktorí ešte chcú a dokážu zasadiť hlavové vrby, roky sa starať o ich ligotavé vlasy, a v obojstrannej starobe napnúť medzi kmene hojdiacu sieť, ľahnúť si do nej, žmúriť oči oproti prebleskujúcemu slnku a v duši nôtť pieseň: „Krásne je žiť na svete...“

... iba to treba vedieť.

Vaše listy, kresby a fotografie očakávam na adrese: **Slovenská agentúra životného prostredia, ENVIROMAGAZÍN, „Frodova cesta“, Tajovského 28, P. O. Box 252, 975 90 Banská Bystrica.** Obálku označte: „Prísne tajné! Len pre Froda“. Najšikovnejších Frodových pomocníkov čakajú knižné odmeny.

Váš Frodo

Na začiatku bola vrba...

Výskyt hlavových vrb je výsledným produktom i svedectvom mnohoročnej ľudskej činnosti v kultúrnych krajinách Európy. Pretože v minulosti boli oveľa bežnejšie, stali sa dôležitou súčasťou prírody, v ktorej vytvárali stanovišťa pre výskyt zaujímavých druhov živočíchov a rastlín. Hlavové vrby v posledných desaťročiach stratili svoju ekonomickú využiteľnosť, a preto v dnešnej dobe majú skôr ekologický a krajínarsko-estetický význam, podobne ako vysokokmenné ovocné sady.

Väčšina druhov vrb je plne využívaná človekom, odkedy potrebuje príbytok, oplatenie, drevené nástroje a pletivo. Archeologické vykopávky dobre dokumentujú ich všestranne používanie a rozsiahlosť územia výskytu od dávnych čias. Skúsenosti ukázali, že vrba je rýchlo sa regenerujúci zdroj energie a stavebného materiálu.

Už v minulosti poznali aj jej liečivé vlastnosti. Uznával ju napr. aj grécky lekár Hippokrates a civilizácia starého Egypta.

Hlavová vrba je výsledkom špeciálneho spôsobu využívania vrby, založeného na jej regeneračnej schopnosti a vitalite. Početné maľby poukazujú na to, že hlavové vrby zohrávali dôležitú úlohu hlavne v dedinskom a roľníckom živote. Roľnícke zvyky, verše, porekadlá a legendy dokazujú jej význam v mystike.

Od polovice minulého storočia sa postupne vytráca. Trvalé lesné hospodárenie, ťažba uhlia, ropy, zemného plynu, využívanie cementu a priemyselných stavebných materiálov prevzali úlohu vrby ako „nevyčerpatelného“ zdroja dreva a stavebného materiálu.

V súčasnosti miznutím prírodných biotopov hlavová vrba nadobúda nové postavenie v druhovej a krajínarskej

žltouchvost hôrny, žltouchvost domový, červienka obyčajná, muchár sivý, trasochvost biely, rôzne druhy sýkoriek, vrabec poľný, ďateľ malý, kačica divá, holub plúžik, myšiarka ušatá, sokol myšiar a sova obyčajná.

Hlavové vrby a kувik

V mnohých krajinách majú hlavové vrby veľký význam pre prežitie kувikov, pretože tieto typy dutín kувikom vyhovujú na hniezdenie. U nás na Slovensku žije veľmi silná populácia kувikov na hospodárskych dvoroch poľnohospodárskych družstiev a štátnych majetkov. Avšak pre veľké zmeny v systéme hospodárenia budú mať hlavové vrby pre kувikov aj u nás stále väčší význam ako útočisko po rozpade týchto veľkých hospodárskych dvorov.

Samozrejme, že ochranou hlavových vrb kувikom poskytujeme len možnosť hniezdenia. Ak chceme, aby prežili, okolité plochy im musia poskytnúť dostatok potravy a umožniť im typický spôsob lovu nízkym letom. Podobne ako v ovocných alebo vysokokmenných sadoch, aj v tomto prípade treba okrem starostlivosti o staré hlavové vrby a pestovanie mladších zabezpečiť aj typické extenzívne využívanie okolitej krajiny lúk alebo pasienkov. Ak sa okolité plochy začnú v podstatnej miere poľnohospodársky využívať, alebo sa nechajú zarásť kríkmi a stromami, potom už hlavové vrby strácajú pre kувika význam hniezdnej ponuky. Okrem toho je tiež dôležité, aby vrby boli viac-menej roztrúsené a tvorili len súvislý rad.

Starostlivosť o hlavové vrby

Našťastie ešte aj dnes môžeme nájsť hlavové vrby. Najčastejšie sú veľmi zanedbané a zarastené, a tak ich vo vegetácii ľahko prehliadneme.

Prv než začneme vysádzať nové, musíme sa postarať o staré, zanedbané hlavové vrby, pretože majú veľkú hodnotu pre druhovú ochranu. Možno aj túto zimu sa ďalšie vrby zlomia pod ťarchou svojich konárov. Ich revitalizácia je možná jedine odvetvením. Silnejšie konáre po orezaní týchto starých vrb používame na vypestovanie nových sadeníc. Predtým než pristúpime k ošetrovaniu, musíme získať súhlas majiteľa alebo správcu. S nimi treba dohodnúť termíny, spôsob využitia odrezaných konárov a ďalšiu spoluprácu. To isté platí aj o vysádzaní. Pri práci treba odrezaný materiál ukladať pekne na kopy a zväzovať tenšími prútmi. Ak by sme konáre nechali pod stromom neuložené, sťažovali by nám ďalšiu činnosť. Podľa možnosti by sme mali hľadať spôsob využitia týchto odrezkov, napr. pri ich vysádzaní na brehoch, svahoch alebo v rámci rekultivácií.

Využitelnosť odrezkov je ovplyvnená dĺžkou intervalov medzi jednotlivými rezmi. Každoročné orezávanie zabezpečí košíkársky materiál, dvoj- až trojročné intervaly sú vhodné na raždie. Interval nesmie prekročiť päť rokov. Tie hlavové vrby, ktoré sa už rozpadávajú, je vhodné odvetvovať v dvoj-, trojročných intervaloch. Optimálne je pravidelné dodržiavanie týchto intervalov. K starostlivosti o hlavové vrby patrí aj výrub alebo presvetľovanie tieniaceho porastu v bezprostrednej blízkosti. Pri odvetvovaní starých vrb musíme dávať pozor, aby sme v nijakom prípade neodstránili epifytické rastliny, machorasty alebo huby. Staré rozpadnuté vrby treba nechať úplne rozpadnúť. Vedľa nich môžeme založiť nové.

Konáre musíme odrezávať čo najtesnejšie pri hlave, len tak zabezpečíme zväčšovanie hlavy. Nemusíme sa

Ilustračná kresba: Silvia Redlingerová

ochrane. V kultúrnych krajinách má rovnaký význam ako staré ovocné stromy.

Vrba ako domov

Hlavová vrba, pre mnohých na prvý pohľad absolútne nezaujímavá drevina, poskytuje až neuveriteľné prostredie pre život iných rastlinných a živočíšnych druhov. Pozoruhodné je osídlenie neparazitujúcimi rastlinami, ktoré sa usídlili na vrbe vďaka nahromadenému prachu, spráchnivenému drevu a vhodnej vlhkosti. V Holandsku našli na hlavových vrbach 112 druhov rastlín, najhojnejší bol ľuľok sladkohorký. Okrem vyšších cievnatých rastlín na nej možno nájsť aj celý rad lišajníkov, machorastov a stromových húb. Hlavové vrby sú nesmierne dôležité pre veľký počet živočíchov, ktoré ich obývajú. Výskumníci našli na 5 skúmaných druhoch vrb až 450 druhov roztočov a hmyzu. Staršie hlavové vrby poskytujú živé aj odumierajúce drevo v rôznom stupni rozpadu. Preto tu nájdeme aj chrobáky viazané na drevo – xylobiontné druhy. V Nemecku štvrtina týchto druhov chrobákov patrí k obyvateľom hlavových vrb a jej húb. Aj u nás obývajú hlavové vrby vzácne druhy chrobákov. Nájdeme tu pižmovca hnedého, kováčika hrubého, žltocierneho a krízkového, fúzača pižmového a vrbového, krasoňa lúčneho i roháčika obyčajného atď.

Tieto vrby obývajú aj iné drobné živočchy, nápadné sú napr. niektoré druhy slimákov. Ako denné úkryty alebo brlohy využívajú duté kmene vrb kuny, králiky, ondatry, užovky fíkané, včely, osy, sršne a iné živočchy. V dutinách často nájdeme netopiere a mnohé druhy vtákov obývajúce dokonca aj vrch hlavy. Napríklad oriešok obyčajný,

obávať nedostatku rašiacich konárov. Ak neodrežeme konáre tesne pri hlave, sťažuje nám to ďalšie ošetrovanie a ani hlava nebude tak intenzívne rásť. Tesne pri hlave neodvetvujeme len v prípade, ak zachraňujeme veľmi zanedbaný starý strom s obrovskými konármi. V takom prípade nechávame 10 – 20 cm časti konárov, aby takýto strom mal možnosť vyhnafť mladé prúty.

Nie je žiaduce urýchľovať proces prírastku hlavy, potrebná je len trpezlivosť. S odvetvovaním by sa nemalo začať pred koncom septembra. Orezávať možno počas celej zimnej polovice roka, ak nie je mráz. Veľmi dobré výsledky sa dosahujú rezaním tesne po odkvitnutí vrb. Počas kvitnutia neodvetvujeme z toho dôvodu, že kvety slúžia ako prvá potrava pre včely. Nevýhodou je iba neskoršie vyhánanie prútov. Existujú však aj krajiny, kde je od 1. marca zakázané odvetvovať vrb.

Nie je hlava ako hlava

Postupný vznik hlavovej vrbí cieleným orezávaním je závislý od veľkosti zasadených konárov a od zvolenej výšky miesta vytvárania budúcej hlavy. Veľmi rozšírený je názor, že vrbá musí niekoľko rokov rásť, a až potom, keď dosiahne dostatočnú výšku, z nej možno začať vytvárať hlavovú vrbu. Napriek tomuto všeobecne rozšírenému názoru možno s výchovným rezom začať už v prvom roku po vysadení, v ktorom dostatočne dlhé konáre treba vo vybranej výške odrezať. Po náraste zvyčajne veľkého množstva výhonkov v najvyššej časti „stromu“ je dôležité koncom mája odstrániť bočné výhonky a púčiky, a to od zeme do výšky asi 20 cm pod koncom hlavy (šírka dvoch dlaní). Bočné konáre musíme odrezávať tesne pri kmeni. Nesmú nám ostať tzv. vešiaky. Potom odporúčame vykonať kontrolu v auguste s opakovaním horeuvedeného postupu. Hlavu môžeme prvýkrát odvetvovať už v zimnej polovici prvého roka od novembra do začiatku marca. Hlava sa začne vytvárať po vyrašení nových výhonkov a po zacelení okrajov rán. Skúsenosti ukazujú, že týmto skorým odvetvovaním hláv sa vyvoláva zosilnená tvorba koreňov, čo prispieva k vitalizácii rastliny. Tvorba biomasy v nasledujúcom roku je neporovnateľne väčšia

ako pri nerezaných exemplároch. Aj v druhom roku je žiaduce odstránenie bočných výhonkov až po konáre hlavy (máj/jún). V zimnej časti roka znovu odvetvujeme hlavu. V treťom roku už vrbá nevyhádza toľko bočných výhonkov. Treba ich však pri pravidelných kontrolách v máji/júni odstraňovať. Ak má kmeň priemer 10 cm a viac, od tretieho roka striháme hlavu v 2 – 3-ročných intervaloch. Podľa pomeru kmeňa a váhy aj priemeru hlavových konárov rozhodneme, kedy máme prejsť k 5-ročnému intervalu, ak si povaha využitia nevyžaduje častejší rytmus.

Ak vrbá nedosahuje žiadajú výšku, pri prvom strihaní hlavy necháme neodrezaný jeden vybraný najsilnejší konár. Všetky ostatné konáre odstránime vyššie uvede- ným spôsobom. V nasledujúcom roku ostriháme všetky výhonky s výnimkou tohto hlavného. Ak konár dosiahne v mieste svojej päty priemer kmeňa, možno ho, opäť v zimnej polovici roka, odvetviť v požadovanej výške budúcej hlavy. Takisto odstránime bočné konáre. Po zhození vedúceho konára postupujeme vo výchovných rezoch tak, ako je to opísané vyššie. Prv než začneme z vrb vytvárať hlavové, alebo skôr ako začneme sadiť nové, s cieľom vypestovať z nich hlavové, musíme si ujasniť, na čo budeme používať odrezaný materiál. Na základe toho si zvolíme aj druh vrb (napr. vrbá biela nie je vhodná na košíkarské účely). Tým sa zabezpečí i dlhodobá starostlivosť.

Vrbové konáre a kôra sú maškrtou pre dobytok i pre zver. Preto treba na pasienkoch zabezpečiť ich ochranu. Mladá vrbá je krajinársky atraktívna už od prvého roka, pre vtáctvo a iné zvieratá až s pribúdajúcim vekom.

Pestovanie hlavových vrb

Pre vypestovanie hlavových vrb používame najhrubšie konáre z odvetvených vrb z okolia alebo z regiónu. Vhodné sú konáre vrbí bielej (*Salix alba*), vrbí košíkarskej (*Salix viminalis*), vrbí purpurovej (*Salix purpurea*) a vrbí krehkej (*Salix fragilis*). Sadíme ich na brehoch vód alebo pozdĺž ciest. Možno ich tiež sadiť do húštín minimálne v 2 m odstupoch.

Hlavové vrbí a biodiverzita

Hlavové vrbí poskytujú životný priestor pre množstvo živočíšnych druhov, z ktorých veľká časť je zákonom chránená a má z tohto dôvodu finančne vysokú spoločenskú hodnotu.

• Chrobáky

Bystruška fialová (*Carabus violaceus*), bystruška vráskatá (*Carabus intricatus*), húseničiar pižmový (*Calosoma sycophanta*), pižmovec hnedý (*Osmoderma eremita*), kováčik hrubý (*Elatér ferrugineus*), kováčik žltocierny (*Ampedus elegantulus*), kováčik krížíkový (*Betarmon ferrugineus*), fuzáč pižmový (*Aromia moschata*), fuzáč vrbový (*Lamia textor*), krasoň lúčny (*Agrius pratensis*), roháčik obyčajný (*Dorcus parallelipipedus*).

• Obojživelníky

Hrabavka škvrnitá (*Pelobates fuscus*), rosníčka zelená (*Hyla arborea*).

• Vtáky

Dudok chochlatý (*Upupa epops*), kráľka belasá (*Coracias garrulus*), lelek obyčajný (*Caprimulgus europaeus*), ďateľ malý (*Dendrocopos minor*), ďateľ prostredný (*Dendrocopos medius*), ďateľ hnedkavý (*Dendrocopos syriacus*), ďateľ veľký (*Dendrocopos major*), žlna zelená (*Picus viridis*), ďateľ čierny (*Dryocopus martius*), kuvik plačlivý (*Athene noctua*), myšiarka ušatá (*Asio otus*), myšiarka močiarna (*Asio flammeus*), plamienka driemavá (*Tyto alba*), sova lesná (*Strix aluco*), výrik obyčajný (*Otus scops*), výr skalný (*Bubo bubo*), kôrovník krátkoprstý (*Certhia brachydactyla*), mlynárka dlhochvostá (*Aegithalos caudatus*), muchár sivý (*Muscicapa striata*), oriešok hnedý (*Troglodytes troglodytes*), strakoš kolesár (*Lanius minor*), svrčiak riečny (*Locustella fluviatilis*), sýkorka belasá (*Parus caeruleus*), sýkorka bielolica (*Parus major*).

• Cicavce

Bielozúbka bieloobruchá (*Crociodura leucodon*), dulovnica menšia (*Neomys anomalus*), jež východoeurópsky (*Erinaceus concolor*), netopier fúzatý (*Myotis mystacinus*), večernica malá (*Pipistrellus pipistrellus*), plch záhradný (*Eliomys quercinus*).

NADÁCIE

Ožije šesť turistických chodníkov v národných parkoch

Na obnovu a vylepšenie turistických chodníkov a ich infraštruktúry v troch národných parkoch Slovenska získalo z programu **Živé chodníky** šesť úspešných organizácií spolu 29 150 eur (878 172 Sk). Program vyhlásila Nadácia Ekopolis v spolupráci so spoločnosťou TOYOTA – partnerom programu. Cieľom programu Živé chodníky je podporiť citlivú obnovu krajiny vo Vysokých a Nízkych Tatrách a ostatných národných parkoch Slovenska, skvalitniť ich ochranu a zveľadiť rekreačné a poznávacie funkcie prírody. Podporené projekty budú realizované do jesene 2009.

Do programu Živé chodníky 2009 bolo prijatých 15 projektov, v celkovej sume viac ako 83 000 eur. „Kvalita predložených projektov bola vo všeobecnosti vysoká,“ uviedol programový manažér Ján Roháč. „Úspešní žiadatelia budú môcť obnoviť a vylepšiť turisticky značené chodníky, náučné trasy a verejné priestranstvá pre turistov. Podporené projekty riešia naliehavé problémy na turistických trasách, či už ide o zanedbané značenie, neschodnosť chodníkov kvôli popadaným stromom alebo silnú eróziu v strmých úsekoch. Ide nepochybne o veľmi užitočné projekty, ktoré skvalitnia túry v národných parkoch,“ upresnil Ján Roháč.

Podporené projekty:

Regionálna rada Klubu slovenských turistov v Rožňave vyčistí a obnoví 45 km chodníkov v Národnom parku Slovenský kras a vybaví ich základnou infraštruktúrou. Na svoj projekt *Obnova a vyčistenie turistických značených trás v NP Slovenský kras* získali 5 018 eur (151 172 Sk).

Skupina občanov z Nižnej opraví poškodený chodník na vrch Rákoň, obnoví chodník k Roháč-

skym plesám v Západných Tatrách a prispôbi odpočívadlo pri Ťatliakovej chate pre vozíčkarov. Ich projekt s názvom *Rekonštrukcia a oprava existujúcich turistických chodníkov v NPR Roháčske plesá v Západných Tatrách* bol podporený sumou 6 000 eur (180 756 Sk).

Združenie Nový kumšt z Banskej Bystrice prečistí chodník z Harmanca cez Túfnu dolinu k hotelu Kráľova studňa vo Veľkej Fatre, umiestni tam informačné panely a odpočívadlá. Na projekt *Rekonštrukcia turistického*

chodníka Harmanec – Túfna – Kráľova studňa získali 5 545 eur (167 048 Sk).

Klub slovenských turistov Liptov prečistí a vybaví reťazami a ďalšou potrebnou infraštruktúrou chodník z Ilanovskej doliny na Chatu gen. M. R. Štefánika v Nízkych Tatrách a rozmiestni po Nízkych Tatrách veľkoplošné turistické mapy. Ich projekt *Spriechodnenie trás v Ilanovskej a Širokej doline* bol podporený čiastkou 5 660 eur (170 513 Sk).

Združenie turizmu obce Ždiar vyčistí turistický chodník ponad obec cez vrch Magurka v Spišskej Magure. Sumou 2 700 eur (81 340 Sk) bol podporený ich projekt *Obnova turistického chodníka Spišská Magura – sedlo pod Príslpom – Bachledova dolina*.

Združenie Klub Krížna opraví zdevastované úseky turistických chodníkov v Necpalskej a Gaderskej doline vo Veľkej Fatre. Na projekt s názvom *Trasa Necpalská dolina – hrebeň Veľkej Fatry – Gaderská dolina* získali 4 228 eur (127 372 Sk).

Viac informácií získate na:

www.ekopolis.sk/Zive_chodniky

DOHOVORY

Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec (2008)3 členským štátom, týkajúce sa usmernení pre implementáciu Európskeho dohovoru o krajine

(prijaté Výborom ministrov na 1017. schôdzi námestníkov ministrov, ktorá sa konala 6. februára 2008)

Výbor ministrov, vzhľadom k tomu, že cieľom Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi za účelom ochrany a realizácie ideálov a zásad, ktoré sú ich spoločným dedičstvom;

so zreteľom na Európsky dohovor o krajine (EDK č. 176), ktorý bol prijatý Výborom ministrov Rady Európy 19. júla 2000 a ktorý bol otvorený členským štátom na podpis 20. októbra 2000 vo Florencii;

s úsilím dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj založený na vyváženom a zosúladenom vzťahu medzi spoločenskými potrebami, hospodárskou činnosťou a životným prostredím;

berúc na vedomie, že krajina zohráva dôležitú úlohu v kultúrnej, ekologickej, environmentálnej a sociálnej oblasti a tvorí zdroj priaznivý pre hospodársku činnosť, ktorej ochrana, manažment a plánovanie môže prispieť k vytvoreniu pracovných miest;

uvedomujúc si, že krajina prispieva k tvorbe miestnych kultúr a že je základnou súčasťou európskeho prírodného a kultúrneho dedičstva, ktoré prispieva k blahu ľudí a konsolidácii európskej identity;

uznávajúc, že krajina je dôležitou súčasťou kvality života ľudí kdekoľvek: v mestských oblastiach aj na vidieku, v poškodených oblastiach aj v kvalitných typoch krajiny, v oblastiach, ktoré sa považujú za výnimočne krásne, ako aj vo všedných oblastiach;

berúc na vedomie, že rozvoj poľnohospodárstva, lesníctva, priemyselnej a technickej výroby minerálov a regionálneho plánovania, mestského plánovania, dopravy, infraštruktúry, cestovného ruchu a rekreácií aj na všeobecnej úrovni, ako aj zmeny vo svetovej ekonomike, v mnohých prípadoch urýchľujú pretváranie krajiny;

želajúc si reagovať na pranie verejnosti tešiť sa z kvalitnej krajiny a aktívne sa zúčastňovať na jej rozvoji;

berúc na vedomie, že krajina je kľúčovým prvkom blaha jednotlivcov aj spoločnosti a že krajinná ochrana, manažment a plánovanie predstavujú práva aj povinnosti pre každého;

uznávajúc, že kvalita a rozmanitosť európskej krajiny tvorí spoločný zdroj a že je dôležité spoločne pracovať na jej ochrane, manažmente a plánovaní;

vzhľadom na ciele Európskeho dohovoru o krajine so želaním podporiť jeho uskutočnenie;

vzhľadom na želanie vyjadrené na konferencii Rady Európy o Európskom dohovore o krajine, ktorá sa konala 22. a 23. marca 2007 v Štrasburgu, aby bol návrh usmernenia na implementáciu Európskeho dohovoru o krajine postúpený prostredníctvom príslušných výborov Výboru ministrov Rady Európy na jeho prijatie

formou odporúčania Výborom ministrov adresovaného členským štátom,

1. prijíma usmernenia pre implementáciu Európskeho dohovoru o krajine uvedené nižšie;

2. odporúča, aby ich zmluvné strany dohovoru zoberali na vedomie a prijali v rámci svojich národných koncepcií.

Usmernenia pre implementáciu Európskeho dohovoru o krajine

Úvod

Tento dokument obsahuje súbor teoretických, metodických a praktických usmernení pre implementáciu Európskeho dohovoru o krajine (ďalej „dohovor“).

Dokument je určený pre zmluvné strany dohovoru, ktoré si na základe dohovoru želajú vypracovať a implementovať národnú krajinnú koncepciu. Predkladá návrhy so zohľadnením výhod a rozvojov v krajinskej koncepcii v Európe, ako aj rozličných existujúcich a praktických skúseností pri uplatňovaní dohovoru.

Krajinná koncepcia prechádza obdobím rýchlych a hlbokých zmien sprevádzaných významným pokrokom. Spolu s dokumentmi súvisiacimi s jej implementáciou, dohovor v porovnaní s ostatnými medzinárodnými dokumentmi týkajúcimi sa kultúrneho a prírodného dedičstva, predstavuje skutočnú inováciu. V mnohých európskych štátoch už viedol k rozvoju bez ohľadu na to, či k nemu formálne pristúpili, alebo nepristúpili nielen vo svojej národnej a regionálnej legislatíve, ale aj na rôznych správnych úrovniach, ako aj v metodických dokumentoch a experimentoch s aktívnou účasťou krajinskej koncepcie. K tejto situácii došlo v štátoch, ktoré sú už dlho aktívne v tejto oblasti a ktoré už odskúšali koncepciu a aj v krajinách, ktoré sa zatiaľ nenachádzajú v tejto etape. Niektoré krajiny používajú dohovor ako kritérium pre iniciovanie procesu hlbokých zmien vo svojej koncepcii krajiny; pre iné krajiny predstavuje príležitosť definovania svojej koncepcie.

Nižšie uvedené usmernenia a návrhy sa predkladajú s primeraným ohľadom na slobodu a najmä kreativitu orgánov každého štátu pri navrhovaní právnych, operatívnych, správnych a technických nástrojov týkajúcich sa krajiny, a nie sú právne záväzné. Zabraňujú zúženej alebo, obmedzujúcej interpretácii znenia usmernení dohovoru, ktoré už boli použité, ale pri ktorých vznikli problémy. Priebeh postupu, ktorý si jednotlivé štáty zvolili na uplatňovanie dohovoru, bude tvoriť spoločný zdroj prospešný pre všetky ostatné štáty.

Niektoré všeobecné zásady a ustanovenia sú uvedené ďalej:

- všeobecné zásady sú určené na poskytnutie usmernenia k základným článkom Európskeho dohovoru o krajine;
- všeobecné ustanovenia sú určené na poskytnutie vysvetlenia základov postupov, ktoré sa majú prijať na technickej a operatívnej úrovni s cieľom podporiť a na druhej strane chrániť, riadiť

a plánovať v súlade s cieľovou kvalitou krajiny (správne a inštitucionálne otázky) a taktiež podporiť integráciu krajinskej dimenzie do všetkých sektorových koncepcií, ktoré majú vplyv na krajinu (kritériá a nástroje na implementáciu krajinných koncepcií).

Zasadnutia Rady Európy, týkajúce sa implementácie Európskeho dohovoru o krajine, už vykonali a naďalej budú uskutočňovať hlboké štúdie užitočných námetov ako odporúčania pre implementáciu dohovoru. Usmernenia so svojimi prílohami, ktoré tvoria ich neoddeliteľnú súčasť, sú určené na uľahčenie transponovania ustanovení obsiahnutých v dohovore do národných, regionálnych a miestnych predpisov.

Časť I – Všeobecné zásady

Všeobecné predpisy sú určené na poskytnutie usmernenia k niektorým základným článkom Európskeho dohovoru o krajine.

I.1. Otázky zahrnuté vo všeobecných zásadách

A. Posudzovať územie ako celok

Dohovor sa uplatňuje na celé územie a zahŕňa prírodné, vidiecke, mestské, prímestské oblasti, plochy pevniny, vnútrozemské vodné plochy a morské oblasti. Týka sa typov krajiny, ktoré sa môžu považovať za pozoruhodné, ako aj typy všedných alebo narušených oblastí krajiny.

B. Uznávať základnú úlohu poznania

Identifikácia, popis a posúdenie krajiny predstavuje prvú etapu akejkoľvek koncepcie krajiny. Zahŕňa analýzu morfológických, archeologických, historických, kultúrnych a prírodných charakteristík a ich vzájomné vzťahy, ako aj analýzu zmien. Vnímanie krajiny verejnosťou by sa malo tiež analyzovať z hľadiska historického rozvoja a jeho súčasného významu.

C. Podporovať uvedomenie

Aktívna účasť verejnosti znamená, že odborné vedomosti by mali byť prístupné pre všetkých; to znamená, že by mali byť ľahko dostupné, štruktúrované a prezentované spôsobom, ktorý je zrozumiteľným aj pre neodborníkov.

D. Určiť stratégiu krajiny

Na každej správnej úrovni (národnej, regionálnej a miestnej) by sa mali navrhovať osobitné alebo sektorové stratégie krajiny v rámci jej kompetencií. Tieto sú založené na zdrojoch a inštitúciách, ktoré, ak sa koordinujú z priestorového a časového hľadiska, umožnia programovanie implementácie koncepcie. Rozličné stratégie by sa mali spojiť prostredníctvom cieľovej kvality krajiny.

E. Začleniť krajinnú dimenziu do územných koncepcií

Krajinná dimenzia by sa mala zahrnúť do prípravy všetkých všeobecných aj sektorových priestorových

radiacií koncepcií s cieľom pripraviť kvalitnejšie návrhy na ochranu, riadenie alebo plánovanie.

F. Začleniť krajinu do sektorových koncepcií

Krajina by sa mala zohľadniť v celom rozsahu prostredníctvom postupov umožňujúcich systematické začlenenie krajinnej dimenzie do všetkých koncepcií, ktoré ovplyvňujú kvalitu územia. Integrácia sa týka rôznych správnych orgánov a úradov na rovnakej úrovni (v rámci horizontálnej integrácie) a rôznych správnych orgánov, ktoré patria do rôznych úrovní (v rámci vertikálnej integrácie).

G. Využiť účasť verejnosti

Všetkým prijatým postupom, ktoré sa prijali na účely vymedzenia, implementácie a sledovania koncepcií krajiny, by mali predchádzať a mali by ich sprevádzať postupy, ktoré by umožnili účasť zástupcom verejnosti a ďalším príslušným zúčastneným stranám, s cieľom umožniť im aktívnu účasť na formulovaní, implementácii a sledovaní cieľovej kvality krajiny.

H. Dosiahnuť cieľovú kvalitu krajiny

Každý postup alebo projekt súvisiaci s plánovaním by mal spĺňať cieľovú kvalitu krajiny. Mal by najmä zvyšovať kvalitu krajiny alebo aspoň nedávať podnet na jej zníženie. Mali by sa preto hodnotiť účinky projektov bez ohľadu na ich rozsah a mali by sa vymedziť pravidlá a nástroje zodpovedajúce týmto účinkom. Každý plánovací postup alebo projekt by mal nielen zodpovedať charakteristikám miest, ale mal by byť pre ne aj primeraný.

I. Rozvinúť vzájomnú pomoc a výmenu informácií

Výmena informácií, rozširovanie teoretických, metodologických a empirických predstáv medzi odborníkmi na krajinu a pri získavaní skúseností z nich majú zákládny význam pri zabezpečení sociálnej a územnej dôležitosti Európskeho dohovoru o krajine pri dosahovaní jeho cieľov.

1.2. Vymedzenie pojmu krajina

„Pre účely tohto dohovoru:

a) „krajina“ znamená časť územia, tak ako ju vnímajú ľudia, ktorej charakter je výsledkom činností a vzájomného pôsobenia prírodných a/alebo ľudských faktorov.“ (článok 1 Európskeho dohovoru o krajine – Základné pojmy)

„S výhradou ustanovení uvedených v článku 15 tohto dohovoru sa dotýka celého územia zmluvných strán a zahŕňa prírodné, vidiecke, mestské a prímestské oblasti, plochy pevniny, vnútrozemské vodné plochy a morské oblasti. Týka sa typov krajiny, ktoré môžu byť považované za pozoruhodné, ale aj typov krajiny všedných alebo narušených.“ (článok 2 Európskeho dohovoru o krajine – Rozsah platnosti)

Krajinná koncepcia v dohovore sa líši od tých, ktoré sú uvedené v niektorých dokumentoch a ktoré považujú krajinu za „majetok“ (koncepcia dedičstva krajiny) a posudzujú ju (ako „kultúrnu, prírodnú“ atď.) tak, že krajinu považujú za súčasť fyzického priestoru. Táto nová koncepcia naopak vyjadruje túžbu konfrontovať a ďalej komplexným spôsobom rozvíjať tému kvality prostredia, v ktorom žijú ľudia; chápe sa to ako predpoklad pre blaho jednotlivca a spoločnosti (chápané vo fyzickom, fyziologickom a intelektuálnom zmysle) a pre trvalo udržateľný rozvoj a ako zdroj priaznivý pre hospodársku činnosť.

Pozornosť sa zameriava na územie ako celok, bez

toho, aby rozlišovalo medzi mestskými, prímestskými, vidieckymi a prírodnými časťami alebo medzi časťami, ktoré sa môžu považovať za výnimočné, bežné alebo poškodené; neobmedzuje sa na kultúrne, umelé alebo prírodné prvky: krajina tvorí celok, ktorého neoddeliteľné časti sa posudzujú súčasne v rámci ich vzájomných vzťahov.

Koncepcia trvalo udržateľného rozvoja sa chápe ako koncepcia, ktorá v plnom rozsahu začleňuje environmentálne, kultúrne, sociálne a hospodárske rozmery celkovým a integrovaným spôsobom, čo znamená, že ich uplatňuje na celé územie.

Zmyslové (vizuálne, sluchové, hmatové, chuťové) a emotívne vnímanie životného prostredia obyvateľmi a uznávanie jeho rôznorodosti a osobitných historických a kultúrnych charakteristík je dôležité pre zachovanie príslušnej identity samotných obyvateľov a pre obohatenie jednotlivcov a spoločnosti ako celku. Zahŕňa uznanie práv a zodpovedností obyvateľov aktívne sa zúčastniť na procesoch súvisiacich so získavaním poznatkov, s prijímaním rozhodnutí a riadením týchto rozhodnutí sa časom považuje nie za formálny postup, ale za súčasť radiacií, ochranných a plánovacích postupov.

1.3. Právne uznávanie krajiny

„Každá zmluvná strana sa zaväzuje právne uznať krajinu ako základnú zložku životného prostredia obyvateľstva, ako vyjadrenie rozmanitosti ich spoločného kultúrneho a prírodného dedičstva a základ ich identity.“ (článok 5 Európskeho dohovoru o krajine – Všeobecné opatrenia)

Právne uznávanie krajiny zahŕňa uznanie práv a zodpovedností zo strany všetkých inštitúcií a obyvateľov Európy voči svojmu fyzickému životnému prostrediu. Krajina, v ktorej žijú, je výsledkom mnohých postupov, ktoré prinášajú zmeny vyplývajúce z činnosti rôznych zúčastnených strán, ktoré sa rozličným spôsobom a v rozličnom časovom a priestorovom rozsahu zúčastňujú na územných procesoch. Tieto činnosti môžu byť výsledkom postupov verejných orgánov pri zavádzaní rozsiahlych infraštruktúr alebo individuálnych postupov v obmedzenom priestore.

1.4. Krajinná koncepcia

„Pre účely tohto dohovoru:

b) „krajinná koncepcia“ znamená vyjadrenie všeobecných zásad, stratégií a metodických usmernení kompetentnými orgánmi verejnej správy, ktoré umožňujú prijatie špecifických opatrení zameraných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny.“ (článok 1 Európskeho dohovoru o krajine – Základné pojmy)

Z operatívneho hľadiska dohovor predpokladá:

- vypracovanie osobitných krajinných koncepcií a súčasne systematického začlenenia krajinnej dimenzie do všetkých sektorových koncepcií, ktoré majú priamy alebo nepriamy vplyv na zmeny územia. Krajina nie je preto doplňujúcou témou k iným témam, ale je ich neoddeliteľnou súčasťou;
- prechod od koncepcie založenej na ochrane charakteristík a častí krajiny, ktoré sa považujú za pozoruhodné ku koncepcii založenej na kvalite celého životného prostredia, bez ohľadu na to, či je pozoruhodné, všedné alebo poškodené;
- vymedzenie a skúsenosti s novými formami spolu-

práce medzi rôznymi orgánmi a na rôznych správnych úrovniach;

- nový prístup k zaobchádzaniu s krajinou a jej interpretácii, ktorý by mal dať:
 - chápať krajinu ako celok (a už nielen určovať miesta, ktoré sa majú chrániť);
 - zahŕňať a súčasne kombinovať niekoľko prístupov, ktoré spájajú ekologické, archeologické, historické, kultúrne, vnemové a hospodárske prístupy;
 - začleňovať sociálne a hospodárske hľadiská.

1.5. Opatrenia týkajúce sa krajiny

Dohovor poskytuje vymedzenia opatrení týkajúcich sa krajiny: ochrany, manažmentu a plánovania.

„Pre účely tohto dohovoru:

d) „ochrana krajiny“ znamená činnosti smerujúce k zachovaniu a udržiavaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania a/alebo z ľudskej aktivity.“ (článok 1 Európskeho dohovoru o krajine – Základné pojmy)

Koncepcia ochrany zahŕňa myšlienku, že krajina podlieha zmenám, ktoré sa v určitom rozsahu musia prijať. Ochranné opatrenia, ktoré sa v súčasnosti v širokom rozsahu skúšajú zavádzať, by nemali byť určené na to, aby zastavili čas alebo obnovili prírodu alebo charakteristiky ovplyvnené ľuďmi, ktoré už neexistujú; môžu usmerňovať prebiehajúce zmeny s cieľom odovzdať ich osobitné materiálne a nemateriálne charakteristiky budúcim generáciám. Charakteristika krajiny závisí na hospodárskych, sociálnych, ekologických, kultúrnych a historických faktoroch, ktorých pôvod sa často nachádza mimo príslušných miest, na ktorých prebiehajú práce. Ochrana krajiny by mala na primeranej úrovni hľadať spôsoby a prostriedky postupov nielen na úrovni charakteristík, ktoré sa nachádzajú na miestach, kde prebiehajú práce, ale by mala zohľadňovať aj vonkajšie faktory.

„Pre účely tohto dohovoru:

e) „manažment krajiny“ znamená činnosť, ktorá má z hľadiska perspektívy udržateľného rozvoja zabezpečiť pravidelnú starostlivosť o krajinu s cieľom usmerňovať a zosúladiť zmeny, ktoré sú spôsobené sociálnymi, hospodárskymi a environmentálnymi procesmi.“ (článok 1 Európskeho dohovoru o krajine – Základné pojmy)

Manažment krajiny je trvalá činnosť zameraná na ovplyvnenie činností, ktoré sú zodpovedné za zmeny krajiny. Je ho možné chápať formou prispôbeného plánovania, ktoré sa samotné vyvíja tak, ako spoločnosti menia svoj spôsob života, rozvoj a svoje prostredie. Je ho možné chápať aj ako územný projekt, ktorý zohľadňuje nové úsilie v sociálnej oblasti, očakávané zmeny v biofyzikálnych, fyzických a kultúrnych charakteristikách a v prístupe k prírodným zdrojom.

„Pre účely tohto dohovoru:

f) „krajinné plánovanie“ znamená cieľavedomú činnosť smerujúcu k zvyšovaniu kvality, k obnove alebo tvorbe krajiny.“ (článok 1 Európskeho dohovoru o krajine – Základné pojmy).

„Krajinné plánovanie“ sa zároveň môže rovnako považovať za územný projekt a týka sa foriem zmien, ktoré pri zohľadnení prebiehajúceho vývoja môžu predpokladať nové sociálne potreby. Malo by sa zhodovať s trvalo udržateľným rozvojom a malo by umožňovať ekologické

a hospodárske procesy, ku ktorým môže dôjsť pri strednodobom a dlhodobom plánovaní.

Plánovanie zahŕňa aj revitalizáciu poškodených krajinných oblastí (bane, kameňolomy, skládky odpadu, nevyužitú územiu) tak, aby spĺňali stanovenú cieľovú kvalitu krajiny.

Činnosť uskutočňovaná v krajine je kombináciou ochrany, manažmentu a plánovania uskutočňovaného na tom istom území: určité časti krajiny a ich charakteristiky sa dajú chrániť, iné, najmä procesy, by sa mali riadiť a tým ďalším by sa malo zámerne prispôbiť.

Časť II – Všeobecné ustanovenia

Všeobecné ustanovenia uvedené v článku 5 dohovoru sú určené na vysvetlenie základov postupov, ktoré sa majú prijať na technickej aj operatívnej úrovni s cieľom na jednej strane podporovať ochranu, manažment a plánovanie v súlade s cieľovou kvalitou krajiny (správne a inštitucionálne otázky) a na strane druhej začleniť krajinu do všetkých sektorových koncepcií, ktoré majú vplyv na krajinu (kritériá a nástroje na implementáciu krajinných koncepcií).

II.1. Rozdelenie zodpovedností a administratívne dojednania

„Každá zmluvná strana vykonáva tento dohovor, najmä články 5 a 6, podľa vlastného rozdelenia právomocí, v súlade so svojimi ústavnými princípmi a administratívnym usporiadaním a pri rešpektovaní princípu subsidiarity, zohľadňujúc Európsku chartu miestnej samosprávy. Každá zmluvná strana bude harmonizovať vykonávanie tohto dohovoru v súlade so svojimi vlastnými koncepciami bez toho, aby sa odchyľila od ustanovení tohto dohovoru.“ (článok 4 Európskeho dohovoru o krajine – Rozdelenie zodpovedností)

V niektorých štátoch Európy sú koordinované aj sektorové krajinné koncepcie založené na legislatíve historického dedičstva alebo na prírode, dlhodobo implementované už od prvých desaťročí 20. storočia; koncepcie všeobecne vychádzajú z predpisov a nariadení, ktoré súvisia s určitými oblasťami alebo charakteristikami, ktoré sa z rôznych dôvodov považujú za osobitne pozoruhodné (dominantnou koncepciou bola prirodzená alebo výrazná malebná krása, panoramatické výhľady atď. spojené s kultúrnymi modelmi 16. a 18. storočia, ktoré boli vyjadrené najmä v obrazoch). V niektorých z týchto štátov boli určené správne orgány zodpovedné na rôznych úrovniach za historické dedičstvo a kultúru.

Ďalšie štáty vyvinuli najmä za posledné desaťročia koncepcie, ktoré svoju pozornosť zameriavajú najmä na záležitosti súvisiace s reguláciou životného prostredia (vzduch, voda, pôda, flóra a fauna) a krajinná téma sa často dáva na tú istú úroveň ako životné prostredie. V niektorých krajinách je zodpovednosť za krajinu pridelená orgánom zodpovedným za manažment prírody, životného prostredia alebo ekológie, zatiaľ čo v iných štátoch sú osobitné zodpovednosti začlenené medzi zodpovednosti orgánov, ktoré majú na starosti priestorové plánovanie.

Z dôvodu komplexnosti otázok súvisiacich s krajinou sa v posledných rokoch našli aj iné riešenia na národnej a najmä na regionálnej a miestnej úrovni. Zodpovednosť týkajúca sa krajiny sa niekedy prenášajú na príslušné sektory s koncepciami využitia územia a výstavby, inokedy na sektory verejných prác a niekedy na sektory, ktoré majú na starosti poľnohospodárstvo atď.

Každý štát rozhoduje o svojej inštitucionálnej orga-

nizácii v záležitostiach týkajúcich sa krajiny v súlade so svojou celkovou inštitucionálnou organizáciou (centralizovaná, decentralizovaná, federálna) na súčasných štátnych úrovniach (od národnej po miestnu úroveň) a v súlade s vlastnými správnymi a kultúrnymi tradíciami a existujúcou štruktúrou.

Odporúča sa však, aby sa záležitostiam týkajúcim sa krajiny dostalo osobitného uznania zahrňujúceho autonómiu v pridelovaní správnych zodpovedností aj činnosti založenej na vedomostiach a operatívnych činnostiach bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú začlenené do väčších správnych sektorov.

Kompetencie by sa mali pridelovať na rôznych správnych úrovniach v súlade s princípom subsidiarity, ktorý požaduje, aby sa prijali opatrenia, ktoré by boli čo najbližšie k ľuďom. Vyššie správne úrovne však môžu prebrať tieto úlohy usmernenia a koordinácie, ak sa s nimi nezaobera na miestnej úrovni (napr. usmernenie, koordinácia, databanky odborníkov, koncepcií národného a regionálneho plánovania a nástrojov atď.), alebo ak by viedli k väčšej efektívnosti. Skúsenosti rôznych štátov a regiónov sa dajú využiť ako referenčné ukazovatele pri rozhodovaní o primeraných postupoch činnosti.

S cieľom ubezpečiť sa, že krajinná dimenzia je začlenená do územných koncepcií, je dôležité zapojiť sa do konzultácií, najmä do predbežných konzultácií medzi rôznymi úrovňami, ktoré sú zodpovedné za správu dotknutého územia (štátne a miestne úradné oddelenia) a medzi rôznymi orgánmi a sektormi rovnakej úrovne (horizontálne a vertikálne konzultácie).

Konzultácie by mali zahŕňať formulovanie všeobecných stratégií aj operatívne rozhodnutia. Týmto spôsobom bude možné predísť nerelevantným záujmom a záujmom jednotlivcov nepodstatným z hľadiska kvality založenej na ochrane osobitných oblastí, a zabrániť tak riziku alebo rozdielom, alebo skutočne protichodným koncepciám zo strany rozličných sektorov verejných služieb.

Na národnej úrovni by preto bolo užitočné zriadiť stále konzultačné procesy a postupy, ako aj pravidelné stretnutia orgánov s najcentralizovanejšou správou zodpovednosťou (ministerstvá) s cieľom stanoviť a dohodnúť stratégie a pripraviť poradenské orgány (napríklad stálu, medzirezortnú konferenciu). To isté by sa mohlo uplatňovať vertikálne medzi ministerstvami a nižšími správnymi úrovňami. Okrem týchto stálych orgánov by sa mohli navrhnúť postupy spolupráce medzi rôznymi orgánmi a inštitúciami (verejnými a súkromnými), ktoré by sa špecializovali najmä na národné a miestne problémy, najmä na spoluprácu medzi rezortmi zodpovednými za rôzne operatívne sektory v regióne, v orgánoch nad miestnou úrovňou alebo v samotných mestských samosprávach.

Národné, regionálne a miestne úrady by mohli dohodnúť aj užitočné dojednania poradenského a usmerňovacieho charakteru na zabezpečenie pomoci vyššie uvedeným technickým a správnym službám (krajinne observatóriá, krajinne rady, krajinne strediská a inštitúcie, atď.). Tieto útvary by mohli byť zložené zo zástupcov správnych orgánov, vedeckých a odborných spoločností zaoberajúcich sa krajinnými otázkami a zástupcami združení.

V rámci svojej štruktúry krajinnej správy a postupov by každý štát vymedzil kritériá verejnej účasti a spôsoby jej organizovania.

Verejné orgány by mali krajinnej koncepcii poskytnúť ľudské a finančné zdroje: tieto zdroje môžu byť buď špecificky určené, alebo môžu pochádzať z iných sektorov, (napríklad zo životného prostredia, cestovného ruchu, verejných prác, kultúry atď.), snád so zavedením posúdenia

krajiny do vyššie uvedených sektorových stratégií.

II.2. Kritériá a nástroje krajinnej koncepcie

Základné etapy v procese smerujúcom k činnosti týkajúcej sa krajiny sú:

- poznanie typu krajín: určenie, popis a hodnotenie;
- vymedzenie cieľovej kvality krajiny;
- dosiahnutie týchto cieľov prostredníctvom ochrany, manažmentu a plánovania v priebehu určitého obdobia (mimoriadne činnosti a opatrenia a bežné činnosti a opatrenia);
- sledovanie zmien, hodnotenie účinkov koncepcií, možné nové vymedzenie výberov.

Účasť, konzultovanie, rozdeľovanie názorov a schvaľovanie (medzi inštitúciami a obyvateľstvom, horizontálne a vertikálne) by sa malo organizovať vo všetkých etapách tohto procesu.

Regulačný rámec by sa tu mal viac sústrediť na princípy ako na špecifické operatívne metódy, ktoré by sa mali ponechať technickejším nástrojom, ktoré sa časom dajú jednoduchšie zmeniť (pravidlá implementácie, prílohy atď.); mali by viac podporiť kreativitu vo výskume a experimentovaní, ktoré už majú rôzne štáty, alebo ktoré sú súčasťou činnosti v rámci spolupráce medzi niektorými krajinami.

II.2.1. Poznanie typov krajiny: identifikácia, analýza, posúdenie

Poznanie typov krajiny tvorí prvú základnú etapu v procese formulovania výberov alebo zainteresovania zúčastnených strán, ktorých činnosti ovplyvňujú krajinu; vedie to k stanoveniu cieľovej kvality krajiny a činnostiam týkajúcim sa krajiny.

„C. Identifikácia a hodnotenie;

1. S aktívnou účasťou zainteresovaných strán v súlade s článkom 5 písm. c) na účely zlepšenia úrovne poznania svojich typov krajiny sa každá zmluvná strana zaväzuje

- i. vymedziť vlastné typy krajiny na celom svojom území;*
- ii. analyzovať ich charakteristiky, ako aj hybné sily a tlaky, ktoré ich formujú;*
- iii. zaznamenávať ich zmeny;*
- b. vyhodnotiť takto vymedzené typy krajiny s ohľadom na špecifické hodnoty, ktoré im pripisujú zainteresované strany a obyvateľstvo.*

2. Tieto princípy identifikácie a hodnotenia budú usmerňované výmenou skúseností a metodologie organizovanou medzi zmluvnými stranami na európskej úrovni podľa článku 8.“ (článok 6 Európskeho dohovoru o krajine – Špecifické opatrenia).

Rôzne texty súvisiace s dohovorom a rôzne praktické experimentálne skúsenosti, ktoré boli vypracované alebo ktoré sú už zavedené v európskych štátoch, poukazujú na rozmanitosť prístupov k tvorbe poznatkov, ktoré odzrkadľujú aj rozmanitosť kultúrnych koncepcií. Existuje však uvedomenie si nevhodnosti a neprimeranosti teoretických a metodických nástrojov, ktoré sa najčastejšie používajú pre operatívne potreby; príliš často patria do oblasti rozdielnych disciplín, zatiaľ čo krajinne požiadavky primerane reagujú v rámci medzidisciplinárnych časových a priestorových zábran, ktoré môžu

vyhovovať potrebe poznania stálych zmien na miestnej úrovni. Prístupy zahŕňajú:

- tie, ktoré sa dajú opísať ako „popisno-interpretatívne“; snaha splniť požiadavky na vedomosti, ktoré zaviedli nástroje a opatrenia na riadenie územných zmien (všeobecný plán, sektorový plán, projekt krajiny atď.);
- prístupy, ktoré sú skôr analytické a popisné, relatívne nezávislé a ktoré sú určené na operačné účely.

Výraz „identifikácia“ by sa mal preto chápať v širšom zmysle ako vyjadrenie tejto predbežnej požiadavky, pretože sa skladá z etapy pochopenia a analýzy špecifických charakteristík (popisu) a etapy identifikácie problému kvality (posúdenia), ktoré sa môžu v závislosti od komplexnosti situácií a cieľov líšiť. Výraz identifikácia by sa nemal vykladať zjednodušene, ani by sa nemal obmedziť na súpis krajiny, ale by sa mal týkať stanovenia cieľovej kvality krajiny.

Poznanie krajiny by sa malo rozvíjať v súlade s identifikáciou, popisom a procesom posudzovania, ktorý zahŕňa:

- pochopenie a popis špecifických fyzických charakteristík lokalít v ich súčasnom stave, odhaľovanie stôp, ktoré zanechali prírodné a ľudské procesy a poznanie toho, že krajinné charakteristiky vyplývajú z činnosti prírodných alebo ľudských faktorov a ich vzájomných vzťahov;
- preskúmanie ich vývojových procesov a zdôrazňovanie minulosti, súčasnosti, ako aj predvídateľných síl súvisiacich s časom a spôsobených ľudskými alebo prírodnými faktormi a možných napätí a rizík, ktorým krajiny čelia;
- poznanie systému charakteristík a hodnôt založeného na odbornej analýze alebo poznaní sociálnych vnímaní/vnemov krajiny. Toto poznanie sa dá získať prostredníctvom rôznych foriem zainteresovania verejnosti do procesu vymedzenia krajinej koncepcie a prostredníctvom analýzy geografického rozdelenia obyvateľstva.

Usmernenia pre opatrenia by nemali príliš zasahovať, pokiaľ ide o metódy, etapy a strany zúčastnené na procese tvorby poznania: niektoré verejné orgány môžu zabezpečiť katalógy krajiny alebo atlasy, ktoré sa používajú ako samostatný nástroj, pričom orgány sú osobitne zodpovedné za ich vypracovanie.

V závislosti od štátu majú tieto dokumenty rôzne názvy: atlas krajiny, katalóg krajiny, mapa krajiny, mapa posudzujúca charakter krajiny, a tak ďalej. Môžu poskytnúť spoločný referenčný rámec a vytvoriť spoločný jazyk, ktorý uľahčuje komunikáciu medzi zúčastnenými stranami. Pri iných dokumentoch zostáva na odborníkoch, aby vybrali, či použiť deskriptívnu analýzu alebo interpretačný popis ako prvú etapu pri získavaní poznatkov, ktoré nástroje sa požadujú na vymedzenie krajinej koncepcie a jej implementáciu, v závislosti od správnej úrovne, rozsahu, cieľov a nástrojov (programy, plány atď.).

Mali by sa prijať opatrenia na:

- podporu integrácie rôznych prístupov k tvorbe poznania na pozorovanie územia (hospodárske, sociálne, environmentálne, historické/kultúrne, vnemové/vizuálne atď.);
- kontrolu, že analýzy sa týkajú celého územia (ktoré zohľadňujú nevyriešené, všedné aj poškodené časti krajiny), a nielen časti alebo charakteristiky, ktoré sa považujú za významné alebo výnimočné;
- zabezpečenie jednoduchého prístupu zrozumiteľ-

nosti a prehľadnosti v organizácii a prezentácii poznatkov s osobitným zameraním na zabezpečenie verejnej účasti na výbere krajinej koncepcie;

- podporu stanovenia a dostupnosti krajinných databáz; tieto by sa mali týkať podmienok miest, ich minulej a prítomnej dynamiky, napätí a rizík a ich prírodných a ľudských aspektov. Informácie by sa mali pravidelne aktualizovať, najčastejšie vtedy, ak sú zmeny rýchle. Mali by sa dodržiavať celonárodné, a ak je to možné, medzinárodné, mali by uznávať kritériá na podporu výmeny skúseností medzi štátmi, regiónmi a územnými komunitami na iných úrovniach.

II.2.2. Vymedzenie cieľovej kvality krajiny

„D. Cieľová kvalita krajiny

Každá zmluvná strana sa zaväzuje po konzultácii s verejnosťou v súlade s článkom 5 písm. c) definovať cieľovú kvalitu krajiny na identifikované a vyhodnotené typy krajiny.“ (Článok 6 Európskeho dohovoru o krajine – Špecifické opatrenia).

Niektorým prírodným alebo historickým prvkom sa môže venovať osobitná pozornosť s cieľom zachovať ich špecifickú úlohu, najmä konkrétny historický význam, ako aj environmentálny a iný potenciál, napríklad v tých častiach územia, ktoré sú určené pre poľnohospodárstvo, ohradeným častiam, vysadeným oblastiam, suchým kameňom a zemným stenám, terasám, mohutným, samostatne rastúcim stromom, prameňom alebo historickým kanálovým systémom. Rozsah použitých nástrojov sa môže pohybovať od foriem právnej ochrany po granty vlastníkom a farmárom určené na starostlivosť, novú výsadbu alebo integráciu, až po formy, na vylepšovanie, ku ktorým môže byť pripojený učebný materiál, ktorý poskytuje usmernenie a odovzdáva tradičné metódy týkajúce sa starostlivosti o krajinu.

Špecifické pokyny a nariadenia sa môžu zaviesť pre určité typy prác a zmien, ktoré výrazne ovplyvňujú kvalitu miesta, napríklad elektrické vedenia, telefónne siete a stôžiare, veterné farmy, kameňolomy, bane, komerčné a politickú reklamu, zariadenia voľného času (napríklad táborská, obytné privesy, rekreačné zariadenia) atď.

Niektoré témy a problémy rozvoja miest, ktoré by sa mali kategorizovať podľa konkrétnych charakteristík rôznych oblastí, môžu podliehať špecifickým pokynom a nariadeniam a môžu sa uviesť ako témy pre osobitné krajinné štúdie, napríklad prístupy do miest, okraje urbanizovaných území, prímestské oblasti, lineárne spojenia medzi historickými centrami (horizontálny rozvoj) atď.

Mali by sa zaručiť podmienky prístupu verejnosti do krajiny s primeraným ohľadom na súkromné vlastníctvo, ale prístupové komunikácie, komunikácie, cesty a chodníky by mali umožňovať využívanie krajiny; preto môžu orgány po dohode s príslušnými zainteresovanými stranami zabezpečiť odstránenie vizuálnych zábran alebo výstavbu koridorov s výhľadom v krajinách, ktoré si vyžadujú takéto riešenie. Takéto prístupové komunikácie by mali poskytovať zariadenia pre blaho užívateľov, to znamená, pre ich pohodlie a bezpečnosť a spĺňať požiadavky trvalo udržateľného rozvoja.

Určenie cieľovej kvality krajiny by sa malo zakladať na poznaní špecifických charakteristík a kvalít dotknutých miest a identifikácii ich dynamiky a potenciálu, ako aj toho, ako krajinu vníma verejnosť. Určitým otázkam alebo aspektom týkajúcim sa krajiny sa môže venovať osobitná pozornosť. Cieľová kvalita krajiny predstavuje konečný výsledok procesu navrhovania krajiny, ktorý

zahŕňa poznanie výrobných stratégií, stratégií konzultácií s verejnosťou, formulovania koncepcií a opatrení a stratégií monitorovania.

Ciele by mali predstavovať predbežné usmernenia pre navrhnutie opatrení, ktoré sa majú prijať pre krajinnú ochranu, riadenie a plánovanie. Mali by byť navrhnuté tak, aby spájali sociálne požiadavky a hodnoty, ktoré krajine priradila verejnosť, s výberom koncepčných rozhodnutí, ktoré sa prijali, pokiaľ ide o podstatu jednotlivých komponentov krajiny. Osobitná pozornosť by sa mala venovať rozsahu sociálneho vnímania, ktoré je odrazom rozmanitosti obyvateľstva.

Konkrétna aplikácia ochrany, manažmentu a plánovania výberov by mala zasahovať do celej krajiny a nemala by pripustiť jej rozdelenie na viacero častí, z ktorých sa skladá: krajinu charakterizujú vzájomné vzťahy medzi niekoľkými oblasťami (fyzickými, funkčnými, symbolickými, kultúrnymi, historickými, formálnymi atď.), ktoré predstavujú minulé aj súčasné systémy krajiny, ktoré sa môžu vzájomne prelínať a prekrývať na tom istom úseku územia. Krajina nie je len jednoduchý súhrn jej základných zložiek.

Cieľovú kvalitu krajiny by mali definovať všeobecné nástroje krajinej koncepcie pre rôzne úrovne (národnú, regionálnu, miestnu atď.) a oficiálne by sa mala implementovať prostredníctvom dokumentov týkajúcich sa plánovania a rozvoja miest a vidieka, ako aj sektorových nástrojov; tieto dokumenty môžu zároveň osobitne prispieť k formulovaniu cieľovej kvality krajiny.

S cieľom zaručiť úspešnosť procesu je potrebné od začiatku radiť sa s verejnosťou a všetkými ostatnými príslušnými zúčastnenými stranami a zabezpečiť ich súhlas a zapojenie.

II.2.3. Účasť, zvyšovanie povedomia, školenie, vzdelávanie

A. Účasť

„Každá zmluvná strana sa zaväzuje:

c. vytvoriť podmienky na účasť širokej verejnosti, miestnych a regionálnych orgánov a iných strán, ktoré sú zainteresované na definovaní a realizovaní krajinných koncepcií podľa písmena b).“ (Článok 5 Európskeho dohovoru o krajine – Všeobecné opatrenia)

Istota, že upevnenie vzťahu medzi obyvateľstvom a jeho životným prostredím je oporou udržateľného rozvoja, má vplyv na celý proces definovania krajinej koncepcie. Okrem toho, účasť sa považuje za nástroj na upevnenie totožnosti obyvateľstva, ktoré sa identifikuje vo svojom prostredí.

Účasť verejnosti, ktorá môže mať za následok rozpory vyplývajúce z rôznorodosti hodnotových systémov, ku ktorým sa hlásia rôzne sociálne skupiny, by sa mala vnímať ako obohatenie a možnosť potvrdiť platnosť vedomostí a vymedzenia cieľov a postupov.

Účasť zahŕňa obojsmernú komunikáciu od odborníkov a vedcov k obyvateľstvu a vice versa. Obyvateľstvo má empirické vedomosti (vedomosti o miestnych pomeroch a prírodopisné vedomosti), ktoré môžu byť užitočné pre získanie úplných odborných vedomostí a ich zasadenie do kontextu.

To má tiež vplyv na proces „hodnotenia“, ktorým sa rozumie dialektické porovnávanie medzi analýzami odborníkov a hodnotami, ktoré krajine priradila verejnosť, viediac, že existujú rôzne systémy „hodnôt“ a systémy „bez hodnôt“ a tieto môžu byť pevne etablované alebo sú stále v procese definovania; tieto hodnotové systémy (univerzálne, špecifické pre jednotlivé národné kultúry, miestne kultúry, pre kultúru každého jednotlivca) patria do oblasti vedy ako

aj ľudovej kultúry: majú kvalitatívny charakter a nie sú kvantifikovateľné, a niektoré z nich si niekedy odporujú navzájom. Koncepcia účasti znamená, že sa do úvahy berie sociálne vnímanie krajiny a ľudové ciele vo výbere ochrany, manažmentu a plánovania krajiny. V tomto zmysle krajinná koncepcia navrhovaná dohovorom zahŕňa uplatnenie demokratických princípov, berúc do úvahy rozdiely, nájdené prirodzené charakteristiky a prípadne dosiahnuté operatívne kompromisy; tieto predstavujú alternatívu k návrhu odborníkov vo veci hierarchickej klasifikácie kvality krajiny.

Spôsoby participácie si musí každý štát zvoliť spomedzi metód, ktoré sú vhodné na identifikovanie rôznych problémov, pričom sa berú do úvahy posledné konzultácie a zvyky v oblasti porovnávania, rozdielna organizácia administratívy, charakteristické črty rôznych situácií na predmetných územiach, typy používaných operatívnych nástrojov, rozsah činnosti, a skúsenosti minulé aj súčasné na medzinárodnej úrovni. V každom prípade by sa mali zúčastniť všetci relevantní investori: národné, regionálne a miestne orgány, obyvateľstvo, ktoré je uvedeným priamo dotknuté, široká verejnosť, mimovládne organizácie, hospodárske subjekty a odborníci a vedci pre oblasť tvorby krajiny.

Účasť by mala byť charakteristickým znakom všetkých jednotlivých fáz v procese vytvárania a vykonávania krajinných koncepcií, predovšetkým v oblasti hodnotenia krajiny, definovania cieľovej kvality krajiny, rozhodovania a vykonávania činností v čase. Účasť by sa mala považovať tiež za formu vzájomnej výmeny informácií príslušných investorov. Je mimoriadne dôležité, aby sa dosiahla účasť na všetkých úrovniach vykonávania, od fázy prvotnej vedomosti po vykonávanie dohodnutých činností, t. j. pri realizácii projektov, na ktorých sa zúčastnili všetci relevantní investori.

Pri definovaní postupov za účelom schválenia výberu sa môže odkazovať na preskúšané a overené postupy, ako napríklad na konzultácie, zisťovanie verejnej mienky, informačné stretnutia a výukové výstavy. Tieto postupy sa môžu využiť aj simultánne.

B. Zvyšovanie povedomia

„A. Zvyšovanie povedomia

Každá strana sa zaväzuje zvyšovať povedomie občianskej spoločnosti, súkromných organizácií a verejných orgánov týkajúce sa hodnoty krajiny, jej úlohy a jej zmien.“ (článok 6 Európskeho dohovoru o krajine – Zvláštne opatrenia)

Potreba zvýšiť povedomie občianskej spoločnosti, súkromných organizácií a verejných orgánov, týkajúce sa hodnoty krajiny, jej úlohy a jej zmien, neznamená, že tieto orgány nie sú citlivé na kvalitu miest, kde ľudia žijú (ich cadre de vie). V skutočnosti to znamená, že existujúca citlivosť nie vždy funguje, a že strany nie vždy si uvedomujú spojitosť medzi krajinou a ich každodenným životom. Zvyšovanie povedomia je preto spôsob ako objasniť vzťahy, ktoré existujú medzi cadre de vie ľudí, činnosťami, ktoré vykonávajú všetky strany v každodennom živote a charakteristickými vlastnosťami prirodzeného prostredia, bývania a infraštruktúry. Zvyšovanie povedomia založené na osobných kontaktoch sa robí tak, že sa vymieňajú skúsenosti medzi miestnym obyvateľstvom, na ktoré má vplyv rozhodovanie v oblasti plánovania a osobami, ktoré majú vedecké a technické poznatky, t. j. vedcami a odborníkmi.

Rôzne formy zvyšovania povedomia sa môžu využiť, buď na báze trvalosti, opakovania alebo dočasnosti:

- publikácie, výstavy, audiovizuálne prostriedky,

simulácie a exhibície umelcov a fotografov na národnej, regionálnej alebo miestnej úrovni. V širokej miere už používané písomné a audiovizuálne prezentácie môžu mať formu ilustrovaných traktátov, predstavení s diapozitívmi so zvukom alebo vystúpeniami, všetko na rôznych úrovniach. Tieto metódy sa často používajú na miestnej úrovni pri rozhovoroch o krajine obce alebo o krajine väčšieho počtu mestských území. Môžu sa urobiť aj prezentácie, po ktorých nasledujú rozhovory s miestnym obyvateľstvom, čo umožňuje zoznámiť sa s názormi miestnych ľudí. Simulácia krajiny alebo nástroje prezentácie využívajúce 3D techniku alebo blokové diagramy umožňujú lepšie chápanie a rozhovory medzi zúčastnenými;

- televízne vysielania, aj keď sú ešte nedostatočné, by sa mali robiť o všeobecných otázkach aj miestnych skúsenostiach;
- prax so zvyšovaním povedomia miestneho obyvateľstva, ako napríklad organizované návštevy do oblastí s účasťou miestnych ľudí, vybraných zástupcov a odborníkov alebo vedcov. Takáto prax môže dať vzniknúť rozhovorom a môže viesť ku kolektívnemu premýšľaniu o budúcnosti krajiny. Niektoré takéto skúsenosti/prax môžu tvoriť súčasť rozšírených festivalov.

Zvyšovanie povedomia by nemalo zahŕňať iba obyvateľstvo, vybraných zástupcov a zástupcov verejných orgánov, ale tiež spoločnosti, nevládne organizácie, vedeckú a technickú komunitu a umelcov. Zvyšovanie povedomia by sa malo chápať ako proces rozširovania vedomostí, ktorý je činný všetkými smermi, od tvorcov koncepcií k pracovníkom v teréne a miestnym obyvateľom a vice versa.

C. Výchova

„B. Výchova...

Každá zmluvná strana sa zaväzuje podporovať:

a. vzdelávanie odborníkov na hodnotenie krajiny a činností v nej;

b. viacodborové vzdelávacie programy v oblasti krajinnéj koncepcie, ochrany, manažmentu a plánovania krajiny určené pre odborníkov v súkromnom a verejnom sektore a v zainteresovaných združeniach.“ (článok 6 Európskeho dohovoru o krajine – Špecifické opatrenia)

Veľa štátov teraz vzdeláva odborníkov na hodnotenie krajiny a činností v nej. Takéto vzdelávanie treba podporovať a rozvíjať. Kurzy by mali byť zamerané na krajinu a jej zapojenie do udržateľného rozvoja, t. j. mali by školiť ľudí v oblasti vzťahov medzi krajinou a ekonomickým rozvojom, medzi krajinou a obnovou prírodných zdrojov a medzi krajinou a sociálnou spravodlivosťou.

Kurzy s takýmto zameraním majú za cieľ vychovávať návrhárov, manažérov, inžinierov a technikov, ktorí sa špecializujú na ochranu, manažment a plánovanie krajiny. Zahŕňajú zadávanie a manažment projektov. Kurzy sú ukončené štátom uznávaným diplomom a sú teraz súčasťou európskeho výukového programu v rámci ktorého je možná výmena medzi univerzitami jednotlivých štátov.

Výchova spĺňa potreby všetkých zúčastnených na odborné a dopĺňajúce vzdelanie:

- štátne a miestne inštitúcie a orgány zodpovedné za krajinu a výchovu by mali podporovať zriade-

nie kurzov pre odborníkov, zamerané na výchovu odborníkov – na multidisciplinárnej báze – na hodnotenie krajiny a činností v nej, a ponúkajúce výchovu v oblasti výskumu krajiny;

- nešpecializované univerzitné kurzy musia umožňovať zavedenie tém týkajúcich sa krajiny do výchovy technikov, ktorých činnosť má vplyv na charakteristiku krajiny územia;
- odborné informácie a doškoľovacie výchovné programy by mali byť pre vybraných zástupcov, technických pracovníkov verejných orgánov všetkých úrovní a sektorov, odborníkov v súkromných a verejných sektoroch, ktorých činnosť má vplyv na krajinu (poľnohospodárstvo, kultiváciu atď. tak, aby sa zvýšilo začlenenie krajiny do sektorových koncepcií) a príslušné asociácie;
- teoretické a aplikované výskumné programy krajiny by sa mali rozvíjať na multidisciplinárnej báze a mali by ich podporovať štáty a iné administratívne úrovne v kontexte medzinárodnej spolupráce. Očakávaný príspevok z výskumu krajiny sa týka teoretických poznatkov, vzťahov medzi krajinou a udržateľným rozvojom, verejných koncepcií a ich hodnotenia, prepojenia medzi výskumom krajiny a vzdelaním, ekonomiky krajiny, histórie krajiny a jej reprezentovaním, vzťahu medzi postupmi hodnotenia krajiny a postupmi verejnosti, začlenenia sektorových disciplinárnych pohľadov za účelom zhodnotenia miest z perspektívy krajiny, účasti príslušných investorov na vytváraní a implementovaní krajinných koncepcií a definovania nástrojov na realizáciu koncepcie. Jedným slovom, výskum by mal byť zameraný konkrétnejšie na „výskum postupu“, pričom existuje úzky vzťah medzi základným výskumom a verejným postupom. Toto prepojenie medzi základným výskumom a verejným postupom môže priniesť hodnotné výsledky v oblasti ochrany, manažmentu a plánovania krajiny na teoretickej, metodologickej a operatívnej úrovni.

D. Vzdelávanie

„B. ... a vzdelávanie

Každá zmluvná strana sa zaväzuje podporovať:

c. školské a vysokoškolské programy, ktoré sa v rámci príslušných tematických oblastí zamerajú na hodnoty spojené s krajinou a na otázky týkajúce sa jej ochrany, manažmentu a plánovania.“ (článok 6 Európskeho dohovoru o krajine – Špecifické opatrenia)

Aj keď školy v niektorých štátoch už ponúkajú výchovu v oblasti „krajina“, takéto školenia by mali byť posilnené tak, aby v deňoch rozvíjali citlivosť na otázky, s ktorými sa pravdepodobne budú zaoberať, keď budú skúmať kvalitu krajiny, v ktorej žijú. Okrem toho, toto je spôsob podchytenia populácie cez rodinu.

To sa dá dosiahnuť vzdelávaním v rôznych disciplínach, v zemepise, dejepise, v prírodných vedách, ekonomike, literatúre, umení, architektúre alebo inžinierskych disciplínach alebo v disciplínach zameraných na občiansku výchovu. Študijné osnovy škôl na rôznych úrovniach by mali formovať povedomie v otázkach krajiny vyučovaním schopnosti čítať krajinu a cit pre vzťah medzi cadre de vie a krajinou, pre vzťah medzi ekológiou a problémami krajiny a pre sociálne a ekonomické otázky.

Krajina môže veľa naučiť, lebo keď žiak číta krajinu, je konfrontovaný tvárou v tvár s viditeľným prejavom

krajiny, v ktorej žije, čo súvisí s územným plánovaním. Čítanie krajiny tiež umožňuje porozumieť súčasným a historickým prístupom k produkcii krajiny ako výrazu identity spoločnosti.

II.3. Spôsoby realizácie

„E. Realizácia

Na realizáciu krajinných koncepcií sa každá zmluvná strana zaväzuje zaviesť nástroje zamerané na ochranu, manažment a/alebo plánovanie krajiny.“ (Článok 6 Európskeho dohovoru o krajine – Špecifické opatrenia)

Prostriedky realizácie krajinných koncepcií alebo zavedenia krajinskej dimenzie do sektorových koncepcií môžu byť buď zo zákona, alebo dobrovoľné. Nové spôsoby realizácie sa môžu tiež použiť. Voľba spôsobu môže závisieť od miestnej situácie, ktorá sa môže líšiť dokonca v rámci jednej krajiny.

Realizovanie krajinných koncepcií alebo koncepcií na zavedenie krajinskej dimenzie do sektorových koncepcií môže kombinovať nižšie uvedené spôsoby – podľa cieľov, napríklad špecifické charakteristiky územia, populáciu a príslušnú organizáciu administratívy atď. To sa vzťahuje na všetky situácie krajiny a na všetky činnosti, ktoré ich vytvárajú. Realizovanie môže byť zahrnuté vo všeobecných a sektorových nástrojoch na rôznych administratívnych a programových úrovniach a na úrovni územného plánovania; môže umožňovať nadobudnutie pôdy kompetentnými orgánmi.

II.3.1. Realizácia zo zákona

Realizácia zo zákona závisí od existujúcej legislatívy a samotného cieľa; t. j. závisí na želanom výsledku v pojmoch ochrany, manažmentu alebo plánovania. Opatrenia môžu byť zahrnuté do dokumentov územného plánovania alebo môžu poskytovať špecializované nástroje.

- Zahrnutie cieľov do koncepcie ochrany: opatrenia by mali zabezpečiť ochranu a starostlivosť o dôležité alebo charakteristické aspekty krajiny; ochrana by mala byť spojená s plánom riadenia rozpracovaným do fáz. Môže sa použiť existujúca osobitná legislatíva, alebo sa môže zadať nová legislatíva.
- Zahrnutie cieľov do koncepcie riadenia: opatrenia môžu zabezpečovať starostlivosť o existujúce štruktúry krajiny (niektoré z nich môžu zabezpečiť kompetentné orgány).
- Zahrnutie cieľov do koncepcie plánovania: opatrenia môžu zabezpečovať schémy plánovania alebo môžu zabezpečovať vhodné nové zariadenia. Ustanovenia o financovaní navrhovaných činností a/alebo technickej a prevádzkovej pomoci sa môžu zadať.

II.3.2. Realizácia na báze dobrovoľnosti

Dobrovoľná realizácia je založená na dohodách, chartách, akostných známkach alebo zmluvách medzi orgánmi a príslušnými investormi. Môže zahŕňať poskytovanie finančných prostriedkov na financovanie navrhovaných opatrení a/alebo technickú a prevádzkovú pomoc, napríklad:

- v prípade koncepcie ochrany: dohody o starostlivosti o krajinu. Môže byť vhodné, aby sa kompenzácia poskytla tým subjektom, ktoré boli nepriaznivo postihnuté opatreniami na zachovanie krajiny;

- v prípade koncepcie riadenia: dohody alebo zmluvy o starostlivosti a zachovaní existujúcej štruktúry krajiny. V prípade potreby sa môžu poskytnúť prostriedky rovnajúce sa nákladom na zachovanie (napríklad zachovanie živých plotov, kanálov, cestičiek atď.);
- v prípade koncepcie plánovania: dohody alebo zmluvy o vytváraní nových štruktúr alebo zariadení s riadnym financovaním. Tieto nové štruktúry alebo zariadenia musia spĺňať s existujúcou krajinou, t. j. musia byť v súlade s definovanými cieľmi kvality krajiny.

II.3.3. Nástroje pre krajinnú koncepciu

Na implementovanie krajinných koncepcií sa musí zaviesť všeobecné plánovanie a metódy rozvoja: tento musí využívať osobitné nástroje a zabezpečovať, aby krajinná dimenzia bola zahrnutá medzi sektorové nástroje. Uvedené musí byť založené na všeobecných zásadách na národnej úrovni – aj vtedy, ak sa očakáva decentralizácia – a na spojení kompetencií na viacerých úrovniach a viacerých typov implementačných nástrojov. Nástroje sa už začali používať v niektorých krajinách a každý z nich môže byť vzorom pre vytvorenie nových nástrojov alebo na vylepšovanie existujúcich nástrojov.

Hlavné kategórie nástrojov:

- krajinné plánovanie: plány a štúdie krajiny zahrnuté do územného plánovania;
- zahrnutie krajiny do sektorových koncepcií a nástrojov;
- zdieľané charty, zmluvy, strategické plány;
- účinok a krajinné štúdie;
- vyhodnotenie účinkov činností na krajinu, ktoré nie sú predmetom štúdie účinkov;
- chránené miesta a krajiny;
- vzťah medzi krajinou a smernicami, ktoré sa týkajú kultúrneho a historického dedičstva;
- zdroje a financovanie;
- ceny za krajinu;
- pozorovateľne krajiny, centrá a inštitúcie;
- správy o stave krajiny a krajinné koncepcie;
- cezhraničné krajiny.

Príloha 1

Príklady nástrojov, ktoré sa používajú na implementovanie Európskeho dohovoru o krajine

Cieľom tejto prílohy je poskytnúť niekoľko príkladov nástrojov, ktoré sa používajú na implementovanie Európskeho dohovoru o krajine. Môžu byť doplnené skúsenosťami strán tohto dohovoru, ktoré strany získali na svojom území, čo poskytne užitočné lekcie na zlepšenie prístupu k činnostiam uskutočňovaným v krajine.

Navrhujeme, aby každá strana prispela k vytvoreniu databázy, ktorá bude na internetovej stránke Rady Európy k Európskemu dohovoru o krajine. Táto databáza bude „skrinnou s nástrojmi“, ktorá bude môcť poskytnúť technickú aj vedeckú pomoc prostredníctvom súboru skúseností a ich výmeny v oblasti krajiny a výskumu, ako je uvedené v článku 8 Európskeho dohovoru o krajine o vzájomnej pomoci a výmene informácií.

1. Krajinné plánovanie: autonómne krajinné plány alebo krajinné štúdie ako súčasť územného plánovania
Je potrebné zdôrazniť, že k otázkam týkajúcim sa krajiny sa musí pristupovať cez systematické krajinné

plánovanie prispôbené rôznym úrovniám správy, od národnej po miestnu, na celom území, vrátane mestských oblastí a oblastí mimo územia miest.

Tento proces môže mať formu:

- a. riadneho krajinného plánovania a vývojového systému, ktorý bude disponovať špecifickými nástrojmi, s prepojením na rôzne správne úrovne (krajinný plán);
- b. systematického zavádzania krajinskej dimenzie do bežného plánovania na rôznych úrovniach (národnej, regionálnej, miestnej), doplnené špecifickými štúdiami a pokynmi (krajinné štúdie). Každé územné plánovanie musí mať krajinnú dimenziu.

Takéto voľby môžu byť prítomné súčasne v rôznych situáciách, dokonca v rámci jedného a toho istého štátu.

Bez ohľadu na otázku regulačnej a prevádzkovej autonómie je dôležité, že to vždy musia byť osobitné štúdie týkajúce sa hodnotenia prostredia z perspektívy krajiny, alebo že pokyn na činnosť musí byť presne definovaný.

V súlade s definíciou v Európskom dohovore o krajine sa takéto štúdie a smernice musia týkať ochrany charakteristických vlastností oblastí, ktoré boli uznané za také, ktoré majú vysokú kvalitu, bežnú kvalitu alebo oblasti, ktoré musia byť opäť prehodnotené a majú problémy s revitalizáciou.

To zahŕňa:

- prevádzkové predpisy týkajúce sa ochrany, manažmentu a plánovania, opätovného vyhodnotenia a/alebo revitalizácie;
- ustanovenia o vzdelávaní týkajúce sa informovania a zvyšovania povedomia verejnosti a hospodárskych subjektov;
- priamu účasť miestnych ľudí a investorov;
- nástroje na sledovanie transformácie a zmeranie úrovne účinnosti koncepcií, ktoré boli zavedené do praxe.

Krajinný plán alebo štúdia bude mať formu mapujúcich dokumentov a správ stanovujúcich ciele a navrhované opatrenia. Je tiež dôležité v maximálnej miere využívať pri plánovaní nástroje na predbežnú vertikálnu a horizontálnu konzultáciu medzi rôznymi úrovňami a sektormi zaoberajúcimi sa správou daného teritória. Pomohlo by, keby takáto konzultácia dostala štatutárnu pomoc, alebo keby boli podporené náležitými administratívnymi postupmi.

Účasť sa týka rôznych etáp v procese vytvárania a implementácie krajinných koncepcií; najmä tých, ktoré sa týkajú poznania krajiny, ktoré sa zaoberajú definovaním kvality krajiny a rozhodovaním, a realizáciou opatrení v priebehu času. Účasť nesie so sebou práva a povinnosti pre všetky.

Bolo by tiež užitočné špecifikovať dobu platnosti, aktualizáciu a obnovu krajinných plánov a štúdií, pričom sa budú brať do úvahy rôzne faktory, ako napríklad:

- rýchlosť zmeny podľa zainteresovanej oblasti;
- reálne možnosti angažovať verejné orgány, aby navrhli také nástroje;
- citlivosť verejnosti na takéto záležitosti;
- možnosti udržateľného rozvoja, zistené pri skúmaní kvality krajiny v predmetných miestach.

2. Zahrnutie krajiny do sektorových koncepcií a nástrojov

Je mimoriadne dôležité v súčasnom kontexte pre:

- všetky nástroje územného plánovania a rozvoja, sektorové alebo parciálne, aby súhlasili s ustanoveniami v krajinných plánoch alebo štúdiách;

- všetky územné plány, programy vývoja a riadenia a nástroje, aby zahrnuli krajinnú dimenziu do fázy hodnotenia a operačnej fázy;
- početné formy vertikálnej a horizontálnej konzultácie medzi kompetentnými orgánmi, aby boli zabezpečené a implementované;
- integrovaný prístup ku krajine, aby bol prítomný v jednotlivých sektorových nástrojoch v príslušnej oblasti.

Krajinné plány a štúdie by mali predovšetkým tvoriť súčasť programov riadenia energie, všetkých typov programov a projektov v oblasti infraštruktúry a prepravy; plánov na vytvorenie spádových oblastí; programov a plánov v oblasti kultúrneho dedičstva a turistiky; programov, ustanovení, plánov a finančných nástrojov pre oblasť chovateľstva, existujúcich nástrojov na ochranu prírody (napr. parky a rezervácie atď.).

Základné charakteristiky procesu analýzy a akčného plánu v súvislosti s krajinou na zahrnutie medzi všeobecné nástroje krajinného plánovania a medzi sektorové nástroje

Prehľad etáp všeobecného krajinného plánovania (krajinné plány, integrácia otázok súvisiacich s krajinou do všeobecného plánovacieho postupu) je uvedený nižšie. Podrobnosti týkajúce sa sektorových teritoriálnych transformačných postupov plánovania (sektorové plány a postupy) a spôsoby vedenia jednaní a rozhovorov (charty, zmluvy, spoločné stratégie) sú tiež uvedené.

1. V súlade s vedomosťami získanými z činností zameraných na celé územie (identifikácia a charakterizácia) treba jasne definovať a ohraničiť „krajinné celky“.

Výraz „krajinný celok“ sa používa na zdôraznenie dôležitosti systematického študovania príslušných miest z perspektívy krajiny. Bolo by nesprávne zamerať sa iba na jednu formu analýzy (napríklad na ekologickú, geografickú, historickú, vizuálnu atď.). Môžu sa ale použiť viaceré termíny založené na rôznych formách opisu krajiny a interpretácie miesta, ako sa už stalo v niektorých štátoch (napríklad jednotka, územie, systém, štruktúra, prvok atď.).

2. Krajinný plán alebo štúdia musí stanoviť „cieľovú kvalitu krajiny“ pre každý krajinný celok. Tieto zahŕňajú:

- ochranu a starostlivosť o kvalitatívne znaky (morfológia, podstatné znaky, farba atď.), tiež sa berie do úvahy spôsob výstavby a materiál a symbolické charakteristiky a miesta atď.);
- zabezpečenie jadra rozvoja v súlade s rôznymi uznávanými znakmi krajiny tak, že vývoj nebude mať negatívny dopad na kvalitu krajiny;
- nové hodnotenie a/alebo revitalizácia poškodených alebo problematických oblastí za účelom obnovenia ich kvality alebo vytvorenia novej kvality.

3. Kvalita krajiny územia (ochrana, riadenie, plánovanie, opätovné zhodnotenie) musí byť definované s ohľadom na všeobecné a prevádzkové požiadavky a činnosti týkajúce sa venovaniu špeciálnej pozornosti opatreniam potrebným na skvalitnenie krajiny a využívanie príslušného priestoru verejnosťou a tiež dostupnosť týchto miest.

4. Krajinný plán alebo štúdia musí tiež obsahovať ustanovenia o zvyšovaní povedomia, školení a informovaní

verejnosti a rôznych investorov, ktorých činnosti majú vplyv na krajinu (ekonómovia, technici, administratívni pracovníci atď.).

5. Krajinné plány a štúdie musia tiež zahŕňať dohody, granty a financovanie starostlivosti o komponenty krajiny, tvorby štruktúr a rekreačných a výukových činností atď. buď využitím jasne označených prostriedkov alebo ukázaním a zdôraznením možnosti použiť prostriedky patriace konkrétnym sektorom, ako napr. poľnohospodárstvo, turistika, kultúra, verejné práce atď., alebo podporením aktívnej účasti verejnosti a nevládných organizácií.

6. Krátkodobý a strednodobý program riadenia na implementovanie akcie (jeho aktívni účastníci a spôsoby realizácie) musia byť definované.

7. Je dôležité mať prostriedok na monitorovanie zmien krajiny a účinnosti opatrení. To by malo pomôcť v procese analýzy a preformulovania cieľovej kvality krajiny a predefinovania všetkých fáz krajinnej koncepcie a jej zdrojov na báze pravidelnosti.

3. Charty, zmluvy a spoločné strategické plány

Konzultácie a vyjednávania ako nástroje sa rozširujú a v posledných desaťročiach sa stávajú bežnejšími: môžu sa použiť na záležitosti týkajúce sa krajiny a existujú už aj pozitívne skúsenosti. V tomto prípade musia zahŕňať bežné hodnotenie identifikácie a opisu krajiny, vytváranie a schvaľovanie kvalitatívnych cieľov a strednodobé a dlhodobé stratégie riadenia rôznych investorov v oblasti krajiny; musia zahŕňať recipročné záväzky o lepšej implementácii krajinnej koncepcie prostredníctvom programu praktického a udržateľného zásahu.

Rôzne administratívne orgány sú zodpovedné za definovanie charakteristických vlastností takých nástrojov v medziach svojej vlastnej situácie: developeri, formy angažovania investorov, formy rokovania a zmluvy, spôsoby voľby, zodpovednosť za koordináciu, právne postupy na definovanie a implementovanie potrebných zásahov.

Na základe existujúcich skúseností treba zdôrazniť dôležitosť širšieho zaangažovania rôznych investorov (verejných a súkromných, individuálnych a kolektívnych, na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, všeobecných alebo sektorových atď.), podiel krajinných technikov počas rôznych fáz, poskytnúť obyvateľstvu jasný a platný rámec prebežných znalostí. Aby sa zaistil úspech, sú potrebné rokovania všetkých relevantných investorov, a tieto môžu mať rôznu formu.

4. Vplyv a krajinné štúdie

Postupy na kontrolu vplyvu – štúdie vplyvu na životné prostredie (EIS, environmental impact studies) a strategické environmentálne hodnotenie (SEA, strategic environmental assessment) – ktoré vyžaduje Európska únia za účelom hodnotenia následkov projektov na životné prostredie, sú mimoriadne užitočné nástroje na študovanie priamych a nepriamych účinkov projektov na prostredie a na identifikovanie opatrení potrebných na čelenie takýmto účinkom alebo zníženie ich vplyvu v prípade potreby. Tieto postupy sa môžu použiť tiež v štátoch, ktoré nie sú členmi Európskej únie. Ale súčasné skúsenosti poukazujú na častú neadekvátnosť metód analýzy a hodnotenia krajinnej dimenzie, ktorá sa často považuje za sektorovú tému, ktorá predstavuje iba inú environmentálnu zložku (ako napríklad ovzdušie, voda alebo zem), ktorá sa často hodnotí pomocou kvantitatívnych indikátorov. Preto je dôležité mať vhodné

kvalitatívne hodnotenie účinkov rozvojových projektov na krajinu.

Zmena v obsahu týchto postupov je dôležitá pre celkovú komplexnú interpretáciu miest podľa rôznych hľadísk. Je dôležité zaviesť cieľovú kvalitu krajiny (krajinné plány, plány rozvoja územia s krajinným obsahom atď.) do štúdií, ktoré sa zaoberajú následkami, aby sa zabezpečilo, že projekty budú v maximálnej možnej miere konzistentné so stanovenými cieľmi.

V každom prípade je dôležité zabezpečiť také opatrenia, ktoré znížia alebo vykompenzujú všetky negatívne účinky na životné prostredie, ktoré prinášajú so sebou rozvojové projekty z pohľadu krajiny a životného prostredia (integrovane uvedené dvoch hľadísk).

Bolo by užitočné aplikovať hlavné zásady SEA, s cieľom odhadu a verifikovania plánov a programov v oblasti územného plánovania, nakoľko takéto hodnotenie zahŕňa rozsiahle a celkové hodnotenie krajiny a najmä jej schopnosti tolerovať plánovaný rozvoj.

5. Hodnotenie účinkov činností na krajinu, ktoré neboli predmetom štúdií zameraných na vplyvy

Všetky rozvojové projekty, bez ohľadu na ich povahu, obvyčajne na miestnej úrovni, musia brať do úvahy faktory kvality krajiny. Niektoré štáty už prijali osobitné nástroje hodnotenia. Hodnotenie by malo prispieť k rozhodovaciemu procesu zo strany administratívnych orgánov a malo by vzdelávať technikov, administrátorov a súkromné osoby, aby brali ohľad a do úvahy dimenziu krajiny hneď od samého začiatku definovania projektu. Preto je potrebné stanoviť osobitné opatrenie, ak sa vyžaduje hodnotenie krajiny v prípade projektov, u ktorých sa vyžaduje povolenie úradov, ale ktoré ešte nepodliehajú EIS a SEA.

Treba ale zdôrazniť, že potrebná dokumentácia a súvisiace postupy nesmú byť veľmi drahé, ani technicky náročné. Okrem toho, hodnotenie účinkov na krajinu treba posudzovať osobitne od infraštruktúry alebo projektov výstavby, a zahŕňajú osobitnú dokumentáciu a postupy, a umožňujú celkovú integrovanú analýzu vzťahu medzi príslušným miestom a projektom rozvoja.

Dokumentácia musí:

- ukázať, ako sa projekt hodí do rôznych kontextov („okamžitý“ kontext návrhu rozvoja, a jeho „polovičné“ a „vzdialené“ kontexty), čo predstavuje problémy s viditeľnosťou a vzájomnou viditeľnosťou miest v najširších územiach; prepojenie s materiálmi, farbami a stavebnými technikami; dopad na biotické a abiotické aspekty;
- ukázať podmienky miest a kontexty predtým, ako sa vykoná práca; demonštrovať konzistenciu charakteristických vlastností projektu s kontextami; simulovať vzhľad miesta po realizácii;
- demonštrovať, že projekt vzhľadom na krajinné plánovanie a nástroje rozvoja (plány, zmluvy atď.) je v súlade s cieľovou kvalitou krajiny, tam kde existujú;
- zhodnotiť účinky navrhovaného rozvoja na príslušných miestach a zaviesť tam, kde je to potrebné, zmierňujúce opatrenia na zabezpečenie dobrej kvality krajiny na týchto miestach a kompenzačné opatrenia prispievajúce ku kvalite životného prostredia.

6. Chránené miesta a krajiny

Je dôležité podporovať koncepciu, aby sa zabezpečila kvalita územia ako celku definovaním koncepcie pre hodnotenie, plánovanie, rozvoj a manažment bežnej alebo degradovanej krajiny skôr, ako iba identifikovať a chrániť výnimočné územia. Výnimočné územia, ktoré boli v mno-

hých krajinách vystavené skúškam, vrátane monumentov a miest prírodných krás, niekedy vykazovali znaky krízy, najmä ak sa na ne uplatňovali iné postupy a boli iba pasívne chránené a izolované od ostatného územia ako celku; preto povolenia na urobenie zmeny podliehajú iba posudkom špecialistov a odborníkov. Aj keď sa môže považovať za vhodné zaviesť osobitné ustanovenia pre niektoré miesta (alebo zmeniť existujúci zákon), je potrebné dosiahnuť širokú dohodu o cieľoch, t. j.:

- kontinuite sociálnych vyhlásení potvrdennej ikonografiou, historikami cestovateľov, historickými dokumentmi atď.;
- nedávnych štúdiách, ktoré sa zaoberajú najmä:
 - aktuálnymi kultúrnymi hodnotami, ktoré opisujú odborníci, ale ktoré ešte neboli integrované obyvateľstvom (súčasná architektúra, priemyselná archeológia);
 - hodnotovými systémami, najmä symbolmi, ktoré uznáva najmä miestna populácia (vedľajšie dedičstvo, miesta, ktoré majú historický význam alebo na ktoré sa viažu miestne legendy atď.).

Do úvahy treba brať osobitné črty každého štátu. Zdá sa výhodné odmietnuť kritériá typu „pitoreskný“, „prírodná krása“ alebo „výnimočný“, lebo takého kritéria patria do kultúrnej koncepcie špecifickej pre legislatívu zo začiatku 20. storočia o ochrane monumentov a miest. Zdôvodňovanie založené na špecifických charakteristikách daného miesta môže byť doplnené alebo nahradené zdôvodnením založeným na rizikách alebo na tom, akú hodnotu má konkrétne miesto pre obyvateľov.

Pre takéto miesta by mal každý štát špecifikovať podľa vlastných potrieb:

- opatrenia a nástroje na všeobecnú a osobitnú ochranu: napríklad klasifikácia alebo jednoduchý zoznam, použitie existujúcich inštitucionálnych nástrojov, ako sú parky a rezervácie (národné parky, regionálne parky, archeologické rezervácie); tvorba nových nástrojov; vlastné dočasné ochranné opatrenia;
- charakteristické vlastnosti pre nástroje na súpis a ochranu: napríklad opis miesta a hlavné dôvody jeho ochrany, s oficiálnym oznámením pre verejnosť a súkromných vlastníkov.

Osobitné záväzné ustanovenia alebo jednoduché smernice by v ideálnom prípade mali byť vytvorené pre každé chránené miesto podľa jeho veľkosti a znakov atď.; alebo vypracovanie špecifických plánov krajiny pre každé chránené miesto alebo pre isté konkrétne typy krajiny. Pravidlá týkajúce sa uvedeného by mali tvoriť súčasť všeobecného plánovania a rozvoja krajiny.

7. Vzťah medzi krajinou a ustanoveniami, ktoré sa týkajú kultúrneho a historického dedičstva

Všeobecne povedané, každý štát má už legislatívu, organizáciu administratívy a špecifické nástroje na zachovanie svojho kultúrneho a historického dedičstva, ktorému sa teraz venuje zvýšená pozornosť zo strany verejnosti; mať koncepcie definované pre túto oblasť sa stalo v Európe od konca 19. storočia niečím bežným. Krajinnú dimenziu treba tiež zahrnúť do tohto sektora. Konkrétne, ochrana „bodů“ a starostlivosť o „bod“, lineárne a priestorové prvky vytvárajúce kultúrne a historické dedičstvo (napríklad historické centrá, vily, priemyselná archeológia, historické záhrady atď.), by mali brať do úvahy inkorporáciu takého dedičstva do krajiny.

Prístup k historickým monumentom môže podliehať konkrétnym plánom alebo predpisom, ktorých cieľom je zachovať fyzický, historický, symbolický, vizuálny a kom-

pozičný vzťah s blízkym a vzdialeným kontextom; inými slovami, je dôležité prestať venovať pozornosť (a preto aj ochranu) iba mimoriadnym samostatným a individuálnym telesám a miesto toho treba zamerať pozornosť na celý systém, ktorého komponentmi sú aj tieto telesá.

Bolo navrhnuté, aby bola zahrnutá identifikácia dôležitých prvkov historického dedičstva, zdôrazniac ich úlohu v systéme historických, materiálnych a nemateriálnych vzťahov, pričom sa majú vytvoriť nástroje na ochranu a obohatenie tohto systému, a tieto štruktúry a miesta by mali byť ošetrené nástrojmi na regulovanie aktivít rozvoja (ustanovenia, špecifické programy, zahrnutie do bežného plánovania atď.).

8. Zdroje a financovanie

Zdroje potrebné na definovanie a implementovanie krajinnej koncepcie môžu byť finančné aj ľudské.

Osobitné zdroje môžu byť rezervované, pričom fond pre krajinu sa môže vytvoriť na rôznych administratívnych úrovniach, od verejného a súkromného financovania až po individuálne financovanie (orgány, asociácie, združenia atď.). Zahrnutie aspektov krajiny do sektorových koncepcií (životné prostredie, turistika, poľnohospodárstvo, verejné práce, kultúra atď.) umožní použitie zdrojov rezervovaných pre tieto sektory súčasne s ochranou krajiny, manažmentom a plánovaním.

Aby sa podporil zámer, aby krajinnú dimenziu brali do úvahy všetky verejné a súkromné rozhodnutia, možno prijať osobitné opatrenia zahrnujúce daňové úľavy a granty. Tieto opatrenia musia byť prispôbené rôznym typom krajiny, ich podstatným znakom a implementačným nástrojom a potrebám príslušných miestnych komunít (priame iniciatívy).

Iné typy podnetov sa môžu tiež aplikovať, napríklad technická pomoc pri vytváraní a formovaní súkromných plánov a projektov, využívanie príslušných miest prostredníctvom koncepcií v oblasti turistiky, podpora vysokokvalitných poľnohospodárskych produktov atď. (nepriame iniciatívy).

Osobitné iniciatívy sa prijímajú za účelom povzbudenie účasti asociácií (mimovládnych organizácií) pri definovaní a implementovaní krajinných koncepcií na rôznych administratívnych úrovniach v súvislosti s rôznymi typmi nástrojov implementácie (plány, tabuľky atď.) a rôznymi operačnými fázami (ochrana, manažment a plánovanie atď.).

Významné verejné diela, projekty a verejná infraštruktúra by mali venovať minimálne percento zo svojho rozpočtu na krajinnú dimenziu. Tento prístup sa už v niektorých krajinách aplikuje.

9. Cena Rady Európy za krajinu

Na rozdiel od iných foriem ocenenia, ktoré sa zameriavajú hlavne na výnimočné prírodné krásy alebo dôležité územia, bez ohľadu na to, či boli zdedené alebo vytvorené nedávno, cena za krajinu, na ktorú odkazuje konvencia, má hlavne zvýšiť povedomie, lebo jej cieľom, je exemplárne oceniť konanie verejných orgánov a mimovládnych organizácií.

Mala by byť možnosť udeliť cenu na národnej, regionálnej a miestnej úrovni za výnimočné konanie zahrňujúce obnovu a zachovanie ohrozených alebo degradovaných krajiny, činnosti týkajúce sa hodnotného každodenného a bežného riadenia, vytváranie a implementovanie krajinných plánov a plánov riadenia, úspešné skúsenosti s účasťou obyvateľstva, vzdelávanie a školenia, skúsenosti s horizontálnymi a vertikálnymi konzultáciami v oblasti krajinného plánovania a manažmentu, cezhraničné skúsenosti, štúdie a výskum, ktorý zahŕňa veľký

počet administratívnych operátorov buď na národnej alebo nadnárodnej úrovni atď. Každý štát môže zaviesť svoju vlastnú štátnu cenu za krajinu, ktorá môže slúžiť ako prostriedok pre užití výber kandidátov na cenu za krajinu, ktorú udeľuje Rada Európy.

Každý štát môže prijať a zaviesť svoju vlastnú cenu za krajinu podľa vlastných požiadaviek, potrieb a možností. Týmto spôsobom môže špecifikovať obsah ceny (ocenenie, technická a prevádzková podpora navrhovaných opatrení atď.), formy publikovania výsledkov (exhibície, demonštrácie, publikácie atď.), príslušné administratívne úrovne, kategórie, frekvenciu a zloženie poroty.

Je účelné, aby výber pre štátne a nadnárodné ceny bol založený na zásadách Rady Európy pre udeľovanie ceny za krajinu ako súčasť procesu univerzálne prijímaných zásad účasti.

10. Observatóriá, strediská alebo inštitúcie

Silné vplyvy, ktoré pôsobia na súčasnú krajinu, a mnohé problémy, ktoré súvisia s ochranou, manažmentom a plánovaním krajiny, vyvolávajú potrebu priebežného pozorovania ako aj fóra na výmenu informácií; vytvorenie krajinných observatórií, stredísk alebo inštitúcií by sa mohlo osvedčiť ako užitočné na tento účel. Tieto krajinné observatóriá, strediská alebo inštitúcie by umožnili pozorovanie na základe protokolov štúdií zahrňujúcich súbor ukazovateľov; umožnili by aj zhromažďovanie a výmenu informácií o koncepciách a skúsenostiach. Mohli by byť nezávislé alebo súčasťou širšieho pozorovacieho systému.

Tieto krajinné observatóriá, strediská alebo inštitúcie by sa mohli zakladať na rôznych úrovniach – miestnej, národnej – s využitím bezpečnostných pozorovacích systémov a poskytujúc možnosť stálych výmen. Vďaka týmto útvarom by malo byť možné:

- popísať stav krajiny v danom čase;
- vymieňať informácie o koncepciách a skúsenostiach súvisiacich s ochranou, manažmentom, plánovaním, verejnou účasťou a implementáciou na rôznych úrovniach;
- používať a v prípade potreby zostavovať historické dokumenty týkajúce sa krajiny, ktoré by mohli byť užitočné pre poznanie toho, ako sa dotknuté typy krajiny vyvíjali (archív, text, fotografie atď.);
- vypracovať kvantitatívne a kvalitatívne ukazovatele na zhodnotenie účinnosti krajinných koncepcií;
- poskytovať údaje vedúce k pochopeniu vývoja a k predpovediam alebo scenárom do budúcnosti.

Výmena informácií a skúseností medzi štátmi, regiónmi a územnými spoločenstvami, ktorá sa už uskutočňuje, by mala byť založená na porovnaní príkladov, ale vždy by sa mali porovnávať s politickými, sociálnymi, ekologickými a kultúrnymi súvislosťami pôvodnej krajiny. Výber štruktúry observatórií je záležitosťou dotknutých správnych orgánov, ale mala by byť možná spolupráca s vedcami, odborníkmi a technikmi z verejných orgánov a s verejnosťou.

11. Správa o stave krajiny a krajinných koncepcií

Štáty a regióny by mali v primeraných intervaloch podávať správu o stave krajiny na svojich územiach na základe práce observatórií, stredísk alebo inštitúcií. Správa by mala obsahovať prehľad a posúdenie koncepcie na účely kontroly účinnosti legislatívy a prijatých opatrení.

Tento typ dokumentu vypracovaný správnymi orgánmi, krajinnými observatóriami, strediskami alebo inštitúciami alebo inými orgánmi alebo v spolupráci

s ostatnými subjektmi, ktoré by mohli porovnať, čo aktuálne prebieha v dotknutej oblasti po uplatnení usmernení a opatrení, zdôrazní výsledky, riešenia a problémy, s ktorými sa stretli a určí nové smery. Dokument by mal byť samostatný alebo by mal byť súčasťou širšej správy, v ktorej by mala byť určitá časť venovaná krajine. Nemal by však nahrádzať pravidelné stretnutia, ktoré by mali štáty uskutočňovať na účely implementácie Európskeho dohovoru o krajine.

12. Cezhraničné typy krajiny

Výsledkom cezhraničnej spolupráce môžu byť spoločné programy krajinej ochrany, krajinného manažmentu a plánovania a môžu sa prijať nástroje a dohodnúť opatrenia medzi orgánmi (rôzne správne úrovne a všeobecné a sektorové právomoci) a príslušnými zúčastnenými stranami na oboch stranách hraníc. Cezhraničná spolupráca je možná na základe územnej súvislosti alebo spoločných charakteristík nielen medzi susediacimi štátmi, ale aj medzi susediacimi regiónmi a spoločenstvami v tom istom štáte, ktoré majú rôzne krajinné koncepcie.

Internetová stránka a bibliografické odkazy

Pozri internetovú stránku Rady Európy, www.coe.int/EuropeanLandscapeConvention, na ktorej sú rôzne správy o témach, ktoré boli vypracované od podpísania Európskeho dohovoru o krajine 20. októbra 2000, najmä na stretnutiach v rámci seminárov Rady Európy pre implementáciu Európskeho dohovoru o krajine.

Príloha 2

Navrhnuté znenie implementácie Európskeho dohovoru o krajine v praxi na národnej úrovni určené na použitie ako usmernenie pre verejné orgány pri implementácii Európskeho dohovoru o krajine.

Úvod

V súlade s Európskym dohovodom o krajine a s cieľom poskytnúť lepšie usmernenie pre krajinnú koncepciu tento usmerňovací dokument navrhuje niektoré regulačné a inštitucionálne opatrenia, ktoré by sa mohli prijať na národnej úrovni a na pomoc pri formulovaní, sledovaní a hodnotení krajinných koncepcií. Každý odsek priamo súvisí s príslušnými ustanoveniami dohovoru.

Článok 1 – Základné pojmy

Na účely tohto usmerňovacieho dokumentu:

- „krajina“ znamená časť územia, tak ako ju vnímajú ľudia, ktorej charakter je výsledkom činností a vzájomného pôsobenia prírodných a/alebo ľudských faktorov;
- „krajinná koncepcia“ znamená vyjadrenie všeobecných zásad, stratégií a metodických usmernení kompetentnými orgánmi verejnej správy, ktoré umožňujú prijatie špecifických opatrení zameraných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny;
- „cieľová kvalita krajiny“ znamená pranie a požiadavky verejnosti týkajúce sa charakteristických črt krajiny, v ktorej žije, formulované pre danú krajinu kompetentnými orgánmi verejnej správy;
- „ochrana krajiny“ znamená činnosti smerujúce k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických črt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania a/alebo z ľudskej aktivity;
- „manažment krajiny“ znamená činnosť, ktorá má z hľadiska perspektívy udržateľného rozvoja zabezpečiť pravidelnú starostlivosť o krajinu s

cieľom usmerňovať a zosúladiť zmeny, ktoré sú spôsobené sociálnymi, hospodárskymi a environmentálnymi procesmi;

- „krajinné plánovanie“ znamená cieľavedomú činnosť smerujúcu k zvyšovaniu kvality, k obnove alebo tvorbe krajiny.

Článok 2 – Rozsah

Tento usmerňovací dokument sa týka celého vnútroštátneho územia a všetkých typov krajiny:

- zahrňuje všetky prírodné, vidiecke, mestské a prímestské oblasti a týka sa plochy pevniny, teritoriálnych vôd a pobrežných oblastí, vnútrozemských vodných tokov, mokradí, riek a vodných tokov, jazier a rybníkov;
- týka sa nielen pozoruhodných alebo výnimočných typov krajiny, ale aj typov všedných, poškodených alebo narušených.

Článok 3 – Všeobecné zásady

Všeobecné zásady sa týkajú všetkých verejných orgánov zodpovedných za rozvoj a implementáciu krajinej koncepcie.

1. Právne uznávanie krajiny

Krajina tvorí základnú zložku životného prostredia ľudí, vyjadrenie rozmanitosti ich spoločného kultúrneho a prírodného dedičstva a základ ich identity.

2. Práva a povinnosti

Ochrana, manažment a plánovanie krajiny znamenajú práva a zodpovednosti pre každého.

3. Integrácia krajinej dimenzie

Verejné orgány by mali na národnej, regionálnej a miestnej úrovni začleniť krajinnú dimenziu a umožniť to vo svojich koncepciách v rôznych sektoroch s možným priamym alebo nepriamym vplyvom na krajinu. Mali by začleniť krajinnú dimenziu aj do rôznych právnych nástrojov na účely implementácie týchto koncepcií.

4. Účasť verejnosti

Opatreniam prijatým v súvislosti s prípravou, implementáciou a preskúmaním krajinných koncepcií, by mali predchádzať a mali by ich sprevádzať primerané postupy pre účasť verejnosti a dotknutých zainteresovaných strán, ktoré by im umožnili aktívne sa zúčastniť na stanovení cieľovej kvality krajiny a na implementácii opatrení týkajúcich sa ochrany, manažmentu a plánovania. Na tento účel by sa mali pripraviť informačné dokumenty v jazyku zrozumiteľnom pre verejnosť.

5. Poznatky, zvyšovanie uvedomenia, vzdelávanie a odborná príprava

- Typy krajiny by sa mali podrobne preskúmať na celom území.
- Informovanosť a činnosti na zvýšenie uvedomenia by sa mali organizovať na všetkých úrovniach územia.
- V učebných osnovách škôl prvého a druhého stupňa by malo byť v príslušných predmetoch zahrnuté vzdelávanie o krajine.
- Malo by sa podporovať vyššie vzdelávanie so zameraním na ochranu, plánovanie a manažment krajiny.
- Otázky súvisiace s krajinou by sa mali zahrnúť do odbornej prípravy určenej pre odborníkov na priestorové plánovanie, rozvoj miest, kultúru, životné prostredie, poľnohospodárstvo, sociál-

nu a hospodársku politiku, ako aj iné oblasti s pravdepodobným priamym alebo nepriamym účinkom na krajinu.

6. Krajinná koncepcia

- Krajinná koncepcia zahŕňa dynamické činnosti, ktoré sú odrazom starostlivosti o kvalitu. Tieto činnosti sa môžu týkať ochrany, manažmentu alebo plánovania krajiny a ich výsledkom môžu byť konkrétne opatrenia a procesy, ktoré sa dajú implementovať osobitne alebo súčasne.
- Každý národný, regionálny a miestny orgán na vlastnej úrovni alebo v rámci vlastnej zodpovednosti určí krajinnú koncepciu obsahujúcu opatrenia na ochranu riadenia a plánovanie krajiny v rámci vlastných kompetencií. Túto koncepciu by mali sprevádzať opatrenia na určenie a klasifikáciu typov krajiny s cieľom určiť konkrétne miesto, ktoré im prideluje verejnosť a dotknuté zainteresované strany na základe skutočného oboznámenia sa s charakteristikami miest a problémov, ktoré s nimi súvisia.
- Rôzne príslušné orgány na svojich úrovniach pripravujú cieľovú kvalitu krajiny, pričom zdôraznia konkrétne charakteristiky a kvality dotknutých typov krajín a určujú, aké opatrenia by sa mali prijať na ich ochranu, riadenie a plánovanie. Tieto ciele kvality by mali byť zahrnuté do dokumentov priestorového plánovania a plánovania miest a do koncepcných dokumentov iných sektorov.
- Praktické a regulačné opatrenia prijaté na ochranu, riadenie a plánovanie krajiny by mali prispievať k trvalo udržateľnému rozvoju a najmä by mali byť zlučiteľné so záujmom o ochranu životného prostredia a zvyšovanie hodnoty prírodného a kultúrneho dedičstva.

Článok 4 – Rozdelenie zodpovedností a kompetencií

- Krajinná koncepcia je zodpovednosť rozdelená medzi národné orgány a regionálne a miestne orgány, pričom sa zachováva princíp subsidiarity.
- Ministerstvo:
 - zodpovedá za implementáciu krajinej koncepcie a za koordináciu medzi ministerstvami v tejto oblasti;
 - organizuje konzultácie s občianskou spoločnosťou a posúdenie krajinej koncepcie zo strany orgánu ad hoc;
 - v spolupráci s ostatnými ministerstvami a verejnou účasťou pravidelne vypracováva a skúma národnú stratégiu krajiny, určuje usmerňujúce zásady a popisuje prijaté opatrenia a ciele, ktoré sa snaží dosiahnuť za účelom ochrany, riadenia a plánovania krajiny. Táto stratégia krajiny by sa mala zverejniť.
- Ministerstvá, ktorých činnosť má vplyv na krajinu, by sa mali v priebehu svojej činnosti spojiť s útvarmi zodpovednými za implementáciu krajinej stratégie pri súčasnom dodržiavaní zásad uvedení v článku 3 a pravidelne by mali v správach informovať o svojej krajinej koncepcii.
- Regionálne a miestne úrady by mali o problémoch týkajúcich sa krajiny oboznámiť svojich pracovníkov, ktorí sú vo svojich príslušných oblastiach schopní implementovať krajinnú stratégiu s prihliadnutím na príslušné úrovne svojich území.

DEKLARÁCIE

Deklarácia z Changwon o prosperite ľudstva a mokradiach

Prečo by ste si mali prečítať a používať túto deklaráciu?

Mokrade poskytujú potravu, zadržiavajú uhlík, regulujú prietok vody, uchovávajú energiu a sú veľmi dôležité pre biologickú diverzitu. Ich prínosy pre človeka sú nevyhnutné pre budúce zabezpečenie ľudstva. Ochrana a rozumné využívanie mokradi je nevyhnutné pre život ľudí, predovšetkým pre tých chudobných.

Blahobyt ľudstva závisí od mnohých úžitkov poskytovaných človeku ekosystémami a niektoré z nich plynú zo zdravých mokradi. Vytváranie politiky, plánovanie, rozhodovací proces a riadiace činnosti vykonávané rozmanitými sektormi, na všetkých úrovniach, od medzinárodnej po miestnu, môžu využiť celosvetovú zhodu v podkladoch, ktoré poskytuje Ramsarský dohovor. V tom je obsiahnuté určenie významnosti mokradi, význam ich ochrany a múdreho využívania a zabezpečenia pretrvávania ich úžitkov, ktoré mokrade poskytujú pokiaľ ide o vodu, zadržiavanie uhlíka, potravu, energiu, biologickú diverzitu a živobytie. Dohovor tiež obsahuje odborné know-how, usmernenia, modely a podporu sieť na pomoc zavedenia týchto znalostí do praxe.

Deklarácia z Changwon predstavuje prehľad prioritných krokov pre činnosti, ktoré spoločne ukazujú, „ako“ splniť niektoré najrozhodujúcejšie ciele udržateľnosti životného prostredia.

Deklarácia z Changwon je prehlásením a výzvou na činnosť z 10. zasadnutia Konferencie zmluvných strán Ramsarského dohovoru o mokradiach, ktoré sa konalo v Changwon v Kórejskej republike od 28. októbra do 4. novembra 2008.

Deklarácia z Changwon sa týka každého z nás, všade, každého, kto sa zaoberá budúcnosťou nášho životného prostredia.

Ak ste plánovač, politický činiteľ, úradník, volený zástupca alebo riadiaci pracovník v akomkoľvek environmentálnom, územnoplánovacom sektore alebo v sektore využívania zdrojov, alebo pracujete v oblasti výchovy a komunikácie, ľudského zdravia, ekonomiky alebo prosperity, potom táto deklarácia je určená pre vás. Vaše činnosti ovplyvnia budúcnosť mokradi.

Z čoho vychádza táto deklarácia?

Ramsarský dohovor o mokradiach je celosvetový medzivládny dohovor zaoberajúci sa zachovaním a múdрым využívaním všetkých mokradi sveta. Bol podpísaný v meste Ramsar v Iránskej islamskej republike dňa 2. februára 1971.

Poslaním Dohovoru o mokradiach (Ramsar, Irán, 1971)¹ je: „ochrana a múdre využívanie² všetkých mokradi³ prostredníctvom miestnych, regionálnych a národných aktivít a medzinárodnej spolupráce, ako príspevok k dosiahnutiu trvalo udržateľného rozvoja na celom svete“.

Ako sa Ramsarský dohovor blíži k štyrom desiatkam rokov svojej existencie, neustále sa rozvíja a zameriava svoj program na rozhodujúce priority pre životné prostredie na globálnej, národnej a miestnej úrovni. Konferencia zmluvných strán dohovoru mala svoje 10. zasadnutie v meste Changwon v Kórejskej republike od 28. októbra do 4. novembra 2008 na tému *Zdravé mokrade, zdraví ľudia*⁴, so zameraním na vzťah medzi prosperitou ľudstva a funkciami mokradi a na identifikáciu pozitívnych aktivít v tomto ohľade.

Komu je táto deklarácia určená?

Deklarácia je určená všetkým zúčastneným v riadení a manažmente životného prostredia, najmä tým, ktorí sú vo vedúcich pozíciách, či už na príslušných fórach na celosvetovej úrovni, vrátane predsedov vlád, ale rovnako aj praktikom pri práci na miestnej úrovni a na úrovni riečnych povodí.

Prečo toto nie je „len ďalšia deklarácia“?

Deklarácie bývajú vydané na rôznych medzinárodných environmentálnych konferenciách. Zámerom Deklarácie z Changwon nie je zaoberať sa „štandardnou“ oblasťou, ale pridať aj určitú hodnotu tým, že:

- sa zameriava v prvom rade na prijímateľov mimo samotného Ramsarského dohovoru a na možnosti pre vykonanie rôznych aktivít;
- ponúka pozitívne, praktické kroky k aktivitám;

- definuje spôsoby, akými sa zaručí účinok deklarácie.

Čo obsahuje táto deklarácia?

Deklarácia vyzdvihuje pozitívne činnosti na zabezpečenie blahobytu ľudstva a na zaručenie výstupov v budúcnosti v rámci piatich prioritných tematických kapitol, nasledovaných dvoma kľúčovými oblasťami prierezových mechanizmov na ich realizáciu.

Čo to znamená v praxi?

Voda a mokrade

Degradácia a úbytok mokradi sú rýchlejšie ako pri iných ekosystémoch a tento trend sa zrýchľuje kvôli rozsiahlym zmenám vo využívaní územia, odvádzaní vôd a rozvoji infraštruktúry. Na celom svete sa znižuje prístup k sladkej vode pre 1 až 2 miliardy ľudí, a to následne negatívne ovplyvňuje produkciu potravín, zdravie ľudí a ekonomický rozvoj a môže to podnieť spoločenský konflikt.

Existuje naliehavá potreba zlepšenia hospodárenia s vodou. Namiesto smerovania na spotrebu, ktorá pod-

poruje nadmerný prídel vody, riadenie obhospodarovania vôd by malo zaoberať s mokradami ako s našou „prírodnou vodnou infraštruktúrou“, ktorá je integrálnou súčasťou obhospodarovania vodných zdrojov na úrovni povodí. Pokračovanie „obvyklým spôsobom“ nie je dobrou voľbou.

Náš zvyšujúci sa dopyt a nadmerná spotreba vody ohrozujú prosperitu ľudstva a životného prostredia. Prístup k bezpečnej vode, zdravie ľudí, produkcia potravín, hospodársky rozvoj a geopolitická stabilita sa stávajú menej zabezpečenými degradáciou mokradi a rýchlo sa rozširuje rozpor medzi požiadavkami na vodu a jej zdrojmi.

Často nie je dostatok vody na uspokojenie našich priamych ľudských potrieb a na udržanie potrebných mokradi. Aj pri súčasných pokusoch o udržanie prietoku vody pre ekosystémy, kapacita mokradi na udržanie poskytovaných úžitkov pre ľudí a biologickú diverzitu, vrátane dodávok čistej vody, sa znižuje. Je nutné znásobiť a zosilniť opatrenia na podporu prerozdelenia vody do ekosystémov, akými sú environmentálny prietok, zadanie horných limitov na pridelenie vody (vodné „uzávery“) a nová legislatíva pre manažment vôd.

Pre preklenutie tohto „vodného deficitu“ musíme:

- využívať našu dostupnú vodu efektívnejšie;
- zastaviť degradáciu a úbytok mokradi – na základe jednoznačného uznania, že my všetci závisíme od zdravých mokradi pre našu vodnú bezpečnosť a že služby mokradi sa v súčasnosti strácajú v rýchlejšej miere než u ktorýchkoľvek iných ekosystémov;
- obnovovať naše mokrade, ktoré sú už znehodnotené – to nám ponúka účinné a z hľadiska nákladov výhodné prostriedky pre zvyšovanie zásob podzemnej a povrchovej vody, zlepšovanie kvality vody, prosperujúce poľnohospodárstvo a rybárstvo a ochranu biologickej diverzity;
- múdro obhospodarovat' a chrániť naše mokrade – tým, že vždy zabezpečíme, že majú dostatok vody pre seba na ďalšie prežívanie ako zdroj množstva a kvality vody, ktorú potrebujeme pre produkciu potravín, pitnú vodu a hygienu. Ak v tom zlyháme, budú naše problémy s vodou ešte horšie, pretože mokrade sú jediný zdroj vody, ku ktorému máme ľahký prístup.

Klimatické zmeny a mokrade

Mnohé typy mokradi hrajú dôležitú úlohu pri sekvestrácii a ukladaní uhlíka. Sú obzvlášť citlivé na dopady klimatických zmien, pričom narušenie týchto mokradových systémov človekom môže vyvolať mohutné emisie uhlíka.

Mokrade sú životne dôležitou súčasťou prírodnej infraštruktúry, ktorú potrebujeme pre zmiernenie a adaptáciu na klimatické zmeny. Degradácia a úbytok mokradi zhoršujú klimatické zmeny a vedú k tomu, že sú ľudia náchylnejší na účinky klimatických zmien, akými sú povodne, sucho a chudoba. Mnohé politické odozvy na klimatické zmeny smerujúce k väčšiemu zadržiavaniu vody a jej distribúcii, ako aj k zvyšovaniu výroby energie, môžu, ak sa nesprávne realizujú, škodlivo vplyvať na mokrade.

Klimatické zmeny zvyšujú nepredvídateľnosť obhospodarovania vôd a sťažujú prekonanie disproporcie medzi požiadavkami na vodu a jej zásobami. Čoraz viac budeme pociťovať vplyvy klimatických zmien, najbezprostrednejšie prostredníctvom zmien v distribúcii a dostupnosti

vody, narastajúcich tlakov na zdravotný stav mokradí. Obnova mokradí a udržiavanie hydrologických cyklov sú otázkami najvyššieho významu pri zmierňovaní klimatických zmien a adaptácii na ne, pri zmierňovaní záplav, zásobovaní vodou, zabezpečovaní potravy a zachovaní biologickej diverzity.

V stratégiách pre riešenie problémov v pobrežných oblastiach, vyvolaných zvyšovaním hladiny morí, budú hrať významnú rolu pobrežné mokrade.

Vlády musia zahrnúť obhospodarovanie vôd a mokradí do efektívnych stratégií pre zmierňovanie a adaptáciu na klimatické zmeny na národnej úrovni. Rozhodovacie orgány musia uznať prírodnú infraštruktúru mokradí ako veľkú hodnotu pri boji s klimatickými zmenami a pri adaptácii na ne.

Voda a dobre fungujúce mokrade hrajú kľúčovú úlohu pri odozve na klimatické zmeny a pri regulovaní prírodných klimatických procesov (prostredníctvom vodného cyklu, udržiavaním biologickej diverzity, znížením emisií skleníkových plynov a tlmením účinkov). Ochrana a rozumné využívanie mokradí pomáha znižovať negatívne ekonomické, sociálne a ekologické následky, ku ktorým môže dôjsť.

Potrebné je chopiť sa rozvíjajúcich sa možností na spolupráce medzinárodných odborných orgánov zapojených do riešenia klimatických zmien (napr. medzivládny panel o klimatických zmenách, ramsarský vedecký a odborný hodnotiaci panel) **pre výmenu poznatkov a harmonizovanie analýz**, najmä čo sa týka súvislostí mokradí/vody/klímy.

Živobytie ľudí a mokrade

Ak nie sú zosúladené politiky rôznych sektorov, veľa veľkých rozvojových a infraštruktúrnych projektov zameraných na znižovanie chudoby môže v skutočnosti viesť k degradácii mokradí, a tak pôsobiť proti ich schopnosti poskytovať životodarné služby pre miestne komunity a v podstate viesť k ďalšej a prehľbujúcej sa chudobe.

Potrebné sú aktivity k udržiavaniu úžitkov poskytovaných mokradami pre ekonomický rozvoj a živobytie ľudí, predovšetkým chudobných. Investície na udržiavanie hodnôt poskytovaných mokradami by mali byť integrálnou súčasťou strategických dokumentov pre znižovanie chudoby a súvisiacich politík a plánov.

Potrebné je rozumné využívanie, manažment a obnova mokradí na vytváranie príležitostí pre zlepšenie živobytia ľudí, najmä tých, ktorí sú závislí od mokradí, marginalizovaných a ohrozených obyvateľov. Degradácia mokradí ovplyvňuje živobytie a zhoršuje chudobu, najmä v marginalizovaných a ohrozených skupinách spoločnosti.

Nutné je lepšie analyzovať a dokumentovať vzťahy medzi mokradami a živobytím. Žiada sa podpora kapacít a partnerstiev na všetkých úrovniach v oblasti štúdií, získavania a zdieľania znalostí o tomto prepojení.

Trvalo udržateľný manažment mokradí by mal vychádzať z pôvodných, tradičných znalostí, zo zisťovania kultúrnej identity spojenej s mokradami, a to spravovaním podporovaným ekonomickými stimulmi a diverzifikáciou podpornej základne pre živobytie.

Zdravie ľudí a mokrade

Mokrade sú dôležité pre svoje zdravotné prínosy, ktoré poskytujú, a tiež ako miesta, ktoré ľudia navštevujú pre vzdelávanie, rekreáciu, ekoturizmus, duchovné a kultúrne zážitky, alebo jednoducho pre pôžitok z ich prírodných krás.

Vzájomné vzťahy medzi mokradovými ekosystémami a zdravím ľudí sa musia stať kľúčovým komponentom národ-

ných a medzinárodných politík, plánov a stratégií.

Rozvojové sektory, vrátane banského a iného ťažobného priemyslu, sektora budovania infraštruktúry, vody a hygieny, energetického, poľnohospodárskeho, dopravného a iných sektorov, môžu mať priamy alebo nepriamy vplyv na mokrade. Tieto vplyvy vedú k negatívnym dopadom na hodnoty mokradových ekosystémov, vrátane tých, ktoré podporujú ľudské zdravie a blahobyt. Riadiaci pracovníci a rozhodovacie orgány v týchto rozvojových sektoroch si musia byť toho viac vedomé a vykonávať všetky opatrenia, aby nedošlo k týmto negatívnym dopadom.

Sektory v oblasti zdravotníctva a mokradí musia spolu riešiť vzťahy a súvislosti medzi ekologickým charakterom mokradí⁵ a ľudským zdravím. Pracovníci vo vodnom hospodárstve a obhospodarovaní mokradí musia identifikovať a realizovať zásahy, ktoré sú na prospech tak „zdravia“ mokradových ekosystémov, ako aj ľudského zdravia.

Je už zrejmé, že mnohé z pokračujúcich tlakov na mokrade, ktoré sú poháňané trendmi v ľudskom zdraví, spočívajú v problematike vôd, ako je napríklad prenos vodou sa šíriacich chorôb a/alebo znižujúce sa zásoby vody vyhovujúcej kvality pre produkciu potravín, pitnej vody a hygieny.

Zmeny vo využívaní územia, biologická diverzita a mokrade

Lepšie znalosti a chápanie pomeru vynaložených nákladov a prínosu zo zmien v mokradových ekosystémoch vedú k zlepšeniu rozhodovacieho procesu. Rozhodnutia o zmene využívania územia musia integrovať primerané znalosti o rozsahu prínosov (a ich hodnote), ktoré mokrade poskytujú ľuďom a biologickej diverzite.

Rozhodovanie musí, vždy keď je to možné, dávať prioritu ochrane prirodzene fungujúcich mokradí a úžitkom, ktoré poskytujú, predovšetkým prostredníctvom zabezpečenia udržateľnosti služieb ekosystémov, pričom sa uznáva, že človekom vytvorené mokradové systémy môžu tiež významne prispieť k cieľom vodnej a potravinovej bezpečnosti.

Viac aktivít sa vyžaduje na riešenie hlavných príčin úbytku biologickej diverzity a na zvrátenie týchto strát, s odvolaním sa na dohodnuté ciele na regeneráciu, vrátane cieľov, ktoré sa dohodnú v nadväznosti na „ciele k roku 2010“⁶ pokiaľ ide o podstatný pokles miery úbytku biologickej diverzity.

Ktoré typy prierezových mechanizmov pri tom všetkom najviac pomáhajú?

Plánovanie, rozhodovanie, financovanie a ekonomika

Vypracovanie politiky a rozhodovanie pri opatreniach pre každú oblasť vyzdvihnutú v tejto deklarácii veľmi často vyžaduje vyváženie cieľov politík v rozličných sektoroch. Dobré rozhodovanie závisí na múdrom zvažovaní legitímnych cieľov, ktoré sú vzájomne prepojené, aj keď nie sú k dispozícii úplné a podrobné informácie.

Dobré použitie rýchlych a praktických nástrojov na podporu rozhodovania (ako je rýchle hodnotenie, riešenie konfliktov, dohadovanie, rozhodovacie schémy a analýza nákladov a prínosov) môže často významne pomôcť pri identifikácii problémov a možností politiky.

Treba oceniť význam mokradí v územnom plánovaní, predovšetkým mokradí medzinárodného významu (ramsarských lokalít⁷), tak, aby hodnoty, ktoré reprezentujú, mohli náležite usmerniť stanovovanie územnoplánovaciech a investičných priorít a prijatie potrebných záruk na ochranu.

Analýzy vynaložených nákladov a prínosov musia byť

dostatočne komplexné, aby čo najlepšie odrážali ekonomické hodnoty mokradí, ako aj realitu, že investovanie do udržiavania ekologického charakteru mokradí je zvyčajne nákladovo oveľa efektívnejšia stratégia ako neskoršia náprava straty hodnôt mokradí.

Nevyhnutné je dostatočné a udržateľné financovanie ochrany a múdreho využívania mokradí a tomuto môže napomôcť využívanie inovatívnych finančných nástrojov a partnerstiev medzi tými sektormi a zainteresovanými skupinami mimo Ramsarského dohovoru, ktoré nemohli v minulosti spolupracovať v problematike mokradí. Aktivity týkajúce sa ochrany a múdreho využívania mokradí sa musia zamerať na maximálnu efektívnosť využívania práve dostupných zdrojov, najmä v prípadoch, keď sú tieto zdroje limitované.

Zdieľanie znalostí a skúseností

Je naliehavo potrebné zlepšiť základné informácie o rozlohe a charakteristike mokradí vo svete. Máme zvyšujúce sa možnosti na dobré využitie vyvíjajúcich sa techník prieskumu Zeme a iných informačných technológií.

Organizácie so spoločnými záujmami o údaje, informácie a znalosti (vrátane pôvodných a tradičných znalostí) relevantné pre oblasti obsiahnuté v tejto deklarácii, by mali zvýšiť úsilie na získanie spoločných, harmonizovaných a dostupných prístupov tak, aby znalosti a skúsenosti (napr. týkajúce sa dobrých postupov) mohli byť zdieľané efektívnejšie, tiež s pomocou použitia vhodných informačných technológií.

Vaša výzva na činnosť

Všetci a každý z nás má podiel na výsledkoch, ktoré sú podporené touto deklaráciou.

Pre múdre využívanie mokradí už pôsobí vo svete mnoho skupín práve spôsobom, ku ktorému vyzýva táto deklarácia. Existujú cenné skúsenosti a poznatky, ktoré je možné zdieľať a ktoré nám všetkým môžu napomôcť uskutočniť skutočný, hmatateľný pokrok. Snažte sa ho dosiahnuť, spojte sa, riešte mokrade!

Zabezpečenie vplyvu

Opatrenia pre dosiahnutie úspechu tejto deklarácie budú zahŕňať:

- široké oboznámenie sa s jej existenciou, informovanie, preloženie a pripomínanie;
- zohľadňovanie jej odkazov pri plánovaní, rozhodovaní v procesoch riadenia/manažmentu na miestnej úrovni a na úrovni riečnych povodí;
- začlenenie jej relevantných častí do plánovania na národnej úrovni, rozhodovania a akčných programov;
- jej prvky sa zahrnú do medzinárodných politických vyhlásení, rozhodnutí a akčných programov, a to aj prostredníctvom inštruktáží pre vládne delegácie na príslušných medzinárodných zasadnutiach.

Poznámky:

¹ Ramsarský dohovor o mokradiach je hlavný medzivládny činiteľ v záležitostiach mokradí a snaží sa zabezpečiť, že všetky aspekty, ktorými mokrade prispievajú k blahobytu ľudstva, sa vo všetkých sektoroch a na všetkých úrovniach spoločnosti uznávajú a posilňujú.

² „Múdre využívanie“ mokradí bolo definované podľa dohovoru ako „udržiavanie ich ekologického charakteru, ktoré sa dosahuje realizáciou ekosystémových prístupov, v rámci kontextu trvalo udržateľného rozvoja“ (slovné spojenie „v kontexte trvalo udržateľného rozvoja“ má

zdôrazniť, že pokiaľ určitý rozvoj v mokradiach je nevyhnutný a mnohé rozvojové projekty prinášajú významné benefity spoločnosti, tieto projekty môžu byť riešené trvalo udržateľným spôsobom a prístupmi rozpracovanými v rámci dohovoru a nie je nutné tvrdiť, že „rozvoj“ je cieľom pre každú mokraď).

³ „Mokrade“ zahŕňajú širší rozsah ekosystémov, ako sa často chápe. Článok 1.1 Ramsarského dohovoru ich definuje ako „územia s močiarimi, slatinami, rašeliniskami alebo vodou, či už prírodné alebo umelé, stále alebo dočasné, s vodou stojatou alebo tečúcou, sladkou, brakickou alebo slanou, vrátane území s morskou vodou, ktorej hĺbka pri odlive nepresahuje šesť metrov“.

⁴ V posledných rokoch ramsarské Konferencie zmluvných strán (COP) dostávajú tematické názvy na vyjadrenie

prioritných tém daného obdobia evolúcie dohovoru. Predchádzajúce témy zdôrazňovali rôzne aspekty prepojenia medzi mokradami a ľuďmi a téma COP10 „Zdravé mokrade, zdraví ľudia“ dáva dohovor do súvislosti s narastajúcim porozumením pre kritické vzťahy medzi mokradami a ľudským zdravím a určuje kontext pre prijatie nových rozhodnutí v tejto oblasti.

⁵ „Ekologický charakter“ mokradí je kľúčovým konceptom Ramsarského dohovoru, definovaným ako „kombinácia zložiek ekosystému, procesov a úžitkov/služieb, ktoré charakterizujú mokraď v danom čase“. (V tomto kontexte úžitky ekosystémov sú definované v súlade s definíciou ekosystémových služieb podľa Miléniového hodnotenia ekosystémov ako „úžitky, ktoré získavajú ľudia z ekosystémov“).

⁶ „Cieľ pre biologickú diverzitu k roku 2010“, prijatý

Dohovorom o biologickej diverzite a hlavami štátov na Svetovom samite Organizácie Spojených národov o trvalo udržateľnom rozvoji, je „dosiahnuť do roku 2010 významné zníženie súčasného rozsahu úbytku biologickej diverzity na globálnej, regionálnej a národnej úrovni ako príspevok k zmierneniu chudoby a v prospech všetkého života na Zemi“.

⁷ „Ramsarské lokality“ (mokrade medzinárodného významu) sú uznané vládami štátov sveta, ktoré sú zmluvnými stranami Ramsarského dohovoru. Tvoria najväčšiu celosvetovú sieť „chránených území“, ktorá pokrýva v súčasnosti vyše 168 miliónov hektárov na vyše 1 822 lokalitách.

Text Deklarácie z Changwon v 13 jazykoch sveta je uverejnený tiež na: http://www.ramsar.org/cop10/cop10_changwon_e.htm

REZORTNÉ ORGANIZÁCIE

Ďalší úspešný rok SIŽP

Pre Slovenskú inšpekciu životného prostredia (SIŽP) bol rok 2008 sedemnásty v jej činnosti. Opäť v ňom dosiahla výborné výsledky, ktorými výrazne prispela k ochrane nášho životného prostredia. Sú prejavom náročného trendu, ktorý inšpekcia v ostatných rokoch uplatňuje vo svojej činnosti pod vedením generálneho riaditeľa RNDr. Ota Hornáka.

SIŽP vykonala v minulom roku 3 781 kontrol. Porušenie právnych predpisov zistila pri 1 127 kontrolách, čo je 29,8 percenta z celkového počtu kontrol. To svedčí o vysokej účinnosti práce inšpekcie a zároveň o pozitívnom trende v ochrane životného prostredia. V prvých rokoch činnosti inšpekcie dosahoval totiž v niektorých oblastiach životného prostredia podiel porušenia právnych predpisov až 70 percent.

SIŽP pokračovala vlni aj vo vydávaní integrovaných povolení pre činnosť tých prevádzok, na ktoré sa vzťahuje zákon o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia. Z celkového počtu 592 vydaných právoplatných integrovaných povolení sa ich 436 týkalo povolenia zmien v činnosti prevádzok, v 120 prípadoch išlo o stavebné konanie inšpekcie a 35 povolení vydali na činnosť nových prevádzok.

Za porušenie právnych predpisov uložili inšpektori v minulom roku 967 pokút v celkovej výške 30 619 738 Sk (1 016 389 €). Najvyššiu pokutu, 1,1 milióna korún (36 513,31 €), dostala spoločnosť Continental Automativ Systems Slovakia vo Zvolene, spoločnosti Eko Salmo v Bratislave uložili pokutu 1 milión korún (33 199,91 €). O tom, za čo tieto pokuty dostali i o ďalších pokutách, sa podrobnejšie zmienime v ďalšej časti článku pri oboznámení sa s činnosťou jednotlivých odborných útvarov inšpekcie.

Ešte predtým však treba zdôrazniť, že všetky uložené pokuty sú príjmom Environmentálneho fondu, resp. štátneho rozpočtu a späť sa vracajú do oblasti životného prostredia. Kontrolnú činnosť však inšpekcia neobmedzuje len na sankčné postihy, ale kontroly vníma predovšetkým ako prostriedok na zvyšovanie environmentálnej disciplíny podnikateľských subjektov a fyzických osôb.

Z hľadiska zvyšovania environmentálneho vedomia verejnosti prikladajú inšpektori osobitný význam prešetrovaniu podnetov, ktoré dostávajú od občanov, ale aj z rôznych inštitúcií. Prešetrojú ich prednostne. Vlni prijali celkovo 591 podnetov, pričom riešili aj 21 podnetov z roku

2007. Porušenie zákona zistili v 218 prípadoch.

Aj vlnajšia bilancia svedčí o tom, že Slovenská inšpekcia životného prostredia ako orgán štátneho dozoru zodpovedne pristupuje k ochrane životného prostredia a vo svojej činnosti sa dôsledne riadi platnými zákonmi v Slovenskej republike. To, ako zdôrazňuje generálny riaditeľ SIŽP RNDr. Oto Hornák, bude prioritou inšpekcie aj v budúcnosti.

Pozrime sa teraz na minuloročné výsledky SIŽP podrobnejšie podľa jednotlivých zložiek ochrany životného prostredia.

Voda

Najviac kontrol spomedzi šiestich odborných útvarov SIŽP, 1 341, vykonali aj v minulom roku inšpektori ochrany vôd, ktorí uložili tiež najviac pokút - 346 v celkovej výške 12 221 338 Sk (405 674,10 €). Porušenie právnych predpisov zistili pri 379 kontrolách, čo znamená podiel 28,3 percenta z vykonaných kontrol.

Inšpektori vykonali 1 291 kontrol dodržiavania zákona o vodách, 40 kontrol dodržiavania zákona o prevencii závažných priemyselných havárií, ako aj 10 kontrol dodržiavania zákona o chemických látkach a chemických prípravkoch. Schválili tiež 572 havarijných plánov. V minulom roku zaregistrovali 102 prípadov mimoriadneho zhoršenia vôd. Na ich vzniku sa v najväčšej miere podieľali opäť ropné látky, ktoré spôsobili mimoriadne zhoršenie vôd až v 65 prípadoch. Oproti roku 2007 mierne poklesol počet prípadov mimoriadneho zhoršenia vôd spôsobených dopravou a prepravou (z 50 na 43).

Inšpektori vykonali vlni aj 199 kontrol zameraných na nakladanie s vodami a prevádzku a účinnosť čistiarní odpadových vôd. Porušenie zákona zistili až v 129 prípadoch (64,8 percenta), čo je o 18 prípadov viac ako v roku 2007, pričom porušenie zákona sa medziročne zvýšilo o 14 percent.

Nepriaznivé boli tiež výsledky kontroly zaobchádzania

s nebezpečnými látkami, pretože z 237 vykonaných kontrol zistili inšpektori porušenie zákonného ustanovenia na ochranu akosti vôd až v 148 prípadoch. Neuspokojivý je najmä stav žump na skladovanie hospodárskych hnojív a zachytávanie silážnych štiav.

Najlepšie dopadlo 10 kontrol dodržiavania zákona o chemických látkach a chemických prípravkoch, pri ktorých sa nezistilo žiadne porušenie právnych predpisov, ako aj kontroly dodržiavania zákona o prevencii závažných priemyselných havárií, pri ktorých zo 40 kontrolovaných subjektov zistili inšpektori porušenie zákona iba v štyroch prípadoch.

Inšpektori uložili v minulom roku najvyššiu pokutu, 398 023 Sk (13 211,94 €), Nováckym chemickým závodom za nepovolené vypúšťanie odpadových vôd. Za ten istý prehrešok, ktorý spôsobil mimoriadne zhoršenie vôd, dostala pokutu 300 000 Sk (9 958,18 €) spoločnosť Sweedwood Slovakia v Malackách. V rovnakej výške uložili pokutu Oravskému výrobnému družstvu v Dolnom Kubíne za nepovolené vypúšťanie odpadových vôd z povrchového odtoku a za nedovolené zaobchádzanie s nebezpečnými látkami vo veľkovýkrmni ošípaných v Zábiedove. Liptovská vodárenská spoločnosť v Liptovskom Mikuláši dostala pokutu 232 116 Sk (7 704,84 €) za nepovolené vypúšťanie odpadových vôd z čistiarne odpadových vôd v Liptovskom Mikuláši a za nepovolené vypúšťanie odpadových vôd dostala pokutu 213 666 Sk (7 092,41 €) tiež spoločnosť ZSNP v Žiari nad Hronom.

Ovzdušie

Inšpektori ochrany ovzdušia vykonali vlni 669 kontrol, čo je až o 227 kontrol viac ako v roku 2007. Porušenie právnych predpisov zistili pri 140 kontrolách, teda približne pri pätine z vykonaných kontrol. Kontrolovali dodržiavanie ustanovení zákona o ochrane ovzdušia a zákona o ochrane ozónovej vrstvy Zeme, pričom vykonávali inšpekčné kontroly a kontrolné merania emisii znečisťujúcich látok.

Za porušenie právnych predpisov uložili 126 pokút v celkovej výške 3 775 000 Sk (125 307,04 €). Je to o 26 pokút a 1 211 000 Sk (40 197,83 €) viac ako v roku 2007. Uložili tiež 94 opatrení na nápravu nedostatkov.

Najvyššiu pokutu, 380 000 Sk (12 613,68 €), uložili Železničnej spoločnosti Cargo Slovakia, Sekcia výcho-

doslovenské prekladiská, Čierna nad Tisou za neplnenie určených všeobecných podmienok prevádzkovania pri prečerpávaní organických kvapalín. Spoločnosť Smrečina Hofatex v Banskej Bystrici dostala pokutu 320 000 Sk (10 622,05 €) za prekročenie určených emisných limitov a nesplnenie opatrenia na nápravu. Trefou najvyššou, 250 000 Sk (8 298,47 €), bola pokuta pre spoločnosť Silometal v Sečovciach za nanášanie náterov a sušenie mimo lakovacej kabíny a nesplnenie uloženého opatrenia.

Meracie skupiny uskutočnili vlni 48 meraní emisií znečisťujúcich látok na veľkých a stredných zdrojoch znečisťovania, pričom porušenie zákona o ovzduší zistili u piatich prevádzkovateľov. Emisné limity prekročili v banskobystrických spoločnostiach Lauroba Drevo a Dýha - prevádzka Šášovské Podhradie a Smrečina Hofatex a v spoločnostiach Bardterm v Bardejove, Drema v Humennom a Eurocast v Košiciach. Za zistené porušenia zákona o ovzduší uložili inšpektori zatiaľ štyri pokuty v celkovej výške 410 000 Sk (13 609,50 €) a rovnaký počet opatrení na nápravu.

Inšpektori ochrany ovzdušia vykonali tiež 13 kontrol zameraných na kvalitu tuhých fosilných palív a palív z nich vyrobených. Porušenie zákona o ovzduší zistili v dvoch prípadoch. Za zistené nedostatky uložili tri pokuty v celkovej výške 20 000 Sk (663,87 €), z toho však dve boli ešte za kontroly vykonané v roku 2007.

Ako tradične, aj vlni kontrolovali tiež ostro sledovanú kvalitu pohonných látok. Na 148 čerpacích staniaciach odobrali 325 vzoriek týchto látok, z toho 165 vzoriek benzínu, 136 vzoriek motorovej nafty a 24 vzoriek LPG (skvapalneného ropného plynu). Nedodržanie požadovanej kvality zistili u 10 podnikateľov. Za zistené nedostatky uložili zatiaľ šesť pokút v celkovej výške 140 000 Sk (4 647,14 €), ostatné správne konania ešte pokračujú. Pri benzíne išlo najčastejšie o nedodržanie predpísaného oktanového čísla, pri LPG o prekročenie obsahu síry, pri naftě nedostatky nezistili.

Na 60 čerpacích staniaciach a v 8 distribučných skladoch pohonných látok vykonali inšpektori tiež kontroly zamerané na dodržiavanie stanovených technických požiadaviek a všeobecných podmienok prevádzkovania zariadení používaných na skladovanie, plnenie a prepravu benzínu. Až na 16 čerpacích staniaciach zistili, že prevádzkovatelia nemajú systém spätného odvádzania pár benzínu do prepravnej cisterny pri plnení do skladovacej nádrže, alebo spätného odvádzania týchto pár pri čerpaní benzínu do motorových vozidiel. V dvoch prípadoch vykonali prevádzkovatelia zmeny na zariadení recirkulácie pár zasa bez súhlasu orgánu ochrany ovzdušia. Pri ôsmich kontrolách v distribučných skladoch pohonných látok zistili inšpektori u dvoch prevádzkovateľov tri porušenia zákona o ovzduší. Za zistené nedostatky na čerpacích staniaciach a v distribučných skladoch uložili doteraz spolu 17 pokút v celkovej výške 353 000 Sk (11 717,45 €) a 16 opatrení na nápravu.

Inšpektori vykonali tiež 36 kontrol dodržiavania zákona o ochrane ozónovej vrstvy Zeme, a to najmä u podnikateľov, ktorí predávajú tzv. regulované látky poškodzujúce ozónovú vrstvu, alebo ich sami používajú pri oprave chladniacich, mraziacich a klimatizačných zariadení. Kontrolovali tiež prevádzkovateľov chladniacich zariadení. Porušenie zákona zistili u štyroch podnikateľov. Za zistené nedostatky uložili zatiaľ tri pokuty v celkovej výške 12 000 Sk (398,32 €) a rovnaký počet opatrení na nápravu.

V minulom roku pokračovali tiež v kontrolách emisií prchavých organických zlúčenín unikajúcich pri používaní organických rozpúšťadiel v regulovaných výrobkoch.

Pri kontrolách 51 podnikateľov, ktorí vyrábajú alebo dovážajú tieto výrobky (napríklad farby, laky a výrob-

ky na povrchovú úpravu motorových vozidiel), odobrali spolu 128 vzoriek regulovaných výrobkov. Pri siedmich vzorkách zistili nedodržanie hraničných hodnôt pre maximálny obsah prchavých organických zlúčenín a obaly so šiestimi vzorkami neboli označené podľa predpisov. Evidenciu o množstve a kvalite regulovaných výrobkov nepredložilo v požadovanom termíne 18 podnikateľov. Za zistené porušenia uložila inšpekcia 19 pokút v celkovej výške 150 000 Sk (4 979,08 €) a ďalším podnikateľom ich uloží po ukončení správnych konaní, ktoré sa preniesli do tohto roka.

Odpadové hospodárstvo

Inšpektori odpadového hospodárstva si na svoje minuloročné konto zapísali 673 vykonaných kontrol. Porušenie právnych predpisov zistili pri 356 z nich, čo znamená podiel takmer 53 percent.

Najviac kontrol, 209, vykonali u pôvodcov odpadu. Sústredili sa pri nich najmä na kontrolu nakladania s nebezpečným odpadom. Porušenie zákona o odpadoch zistili pri 118 kontrolách, čo je vyše 56 percent z celkového počtu kontrol vykonaných u pôvodcov odpadu. V rámci týchto kontrol vykonali napríklad aj štyri kontroly v zdravotníckych zariadeniach, pričom v troch z nich zistili porušenie zákona o odpadoch. Vykonali tiež 18 kontrol zameraných na odpad s obsahom polychlórovaných bifenyllov, pričom porušenie platnej legislatívy konštatovali v štyroch prípadoch.

Najvyšší podiel porušenia právnych predpisov, vyše 70 percent, zistili inšpektori pri 67 kontrolách nakladania s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom v obciach. Popri závažných nedostatkoch v evidencii odpadu došli k záveru, že vo viacerých obciach si neplnia zákonnú povinnosť zabezpečiť podľa potreby, najmenej dvakrát do roka, zber a prepravu objemného odpadu s cieľom jeho zhodnotenia alebo zneškodnenia, oddelene vytriedeného odpadu z domácností s obsahom škodlivín a drobného stavebného odpadu.

Pri kontrolách sledovali aj nakladanie obcí s biologicky rozložiteľným komunálnym odpadom. V niektorých obciach kompostujú tento odpad na plochách, ktoré majú na to vyhradené, resp. na malých kompostoviskách fyzických osôb. V iných odovzdávajú odpad na zhodnotenie oprávneným organizáciám, prípadne sa združujú do spoločenstiev, ktoré si vybudovali spoločnú kompostáreň. Sú však aj obce, v ktorých zatiaľ tento problém nevyriešili a odpad len zhromažďujú.

Inšpektori odpadového hospodárstva sa pri kontrolách zamerali celkovo na 12 tematických okruhov. Uskutočnili napríklad aj 35 kontrol nakladania s elektrozariadeniami a elektroodpadom, pričom porušenie povinností výrobcov elektrozariadení a spracovateľov elektroodpadu zistili približne pri tretine kontrol. Pri deviatich kontrolách nakladania so starými vozidlami, ktoré vykonali predovšetkým u spracovateľov týchto vozidiel, zistili však porušenie zákona až v šiestich prípadoch.

Z vykonaných 35 kontrol dodržiavania zákona o obaloch zistili porušenie povinností pri siedmich kontrolách.

Za porušenie zákona o odpadoch a iných právnych predpisov uložili inšpektori odpadového hospodárstva v minulom roku 328 pokút v celkovej výške 7 484 500 Sk (248 439,88 €).

Najvyššiu pokutu, 540 000 Sk (17 924, 71 €), uložili spoločnosti Rettenmeier Tatra Timber v Liptovskom Hrádku za to, že si neplnila základné povinnosti pôvodcu odpadu. Spoločnosť Mestor v Prešove dostala pokutu pol milióna korún (16 596,95) za to, že ako vlastník nehnuteľností v katastrálnom území v Čefovciach neumožnila orgá-

nu štátneho dozoru v odpadovom hospodárstve vykonanie kontroly. Súkromnému podnikateľovi z Veľkého Zálužia uložili zasa pokutu 300 000 Sk (9 958,17 €) za to, že ako držiteľ odpadu uložil nebezpečný odpad na nedovolené miesto a nezabezpečil ho proti nežiaducemu úniku.

Spoločnosť Sklo Expres Slovakia v Bratislave dostala pokutu 200 000 Sk (6 638,78 €) za neplnenie základných povinností dovozu vybraných komodít.

Príroda a krajina

Ďalším odborným útvarom SIŽP je útvar inšpekcie ochrany prírody a krajiny. Kontroluje dodržiavanie zákona o ochrane prírody a krajiny, ale aj zákona o ochrane druhov voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín reguláciou obchodu s nimi (zákon CITES) a s ním súvisiacich nariadení Európskej únie.

V minulom roku vykonali inšpektori celkovo 555 kontrol. Porušenie právnych predpisov zistili pri 183 z nich, čo je približne tretina z celkového počtu kontrol. Previnili sa uložili 101 pokút v celkovej výške 1 637 900 Sk (54 368,31 €).

Na dodržiavanie zákona o ochrane prírody a krajiny bolo zameraných 461 kontrol, pričom jeho porušenie zistili v 165 prípadoch. Najviac nedostatkov odhalili v oblasti ochrany drevín. Išlo najmä o nedodržanie podmienok určených v súhlase na výrub drevín a na ich náhradnú výsadbu. Žiaľ, naďalej pretrvávajú niektoré nedostatky z minulých rokov. Najväčším problémom zostáva, že súhlas na výrub drevín vydávajú obce aj samy sebe na základe svojich žiadostí.

Inšpektori zaznamenali aj mnoho ďalších prípadov porušovania zákona v chránených územiach. Išlo najmä o vjazdy motorových vozidiel na ne, zásahy do biotopov, nedovolené organizovanie verejných športových a turistických podujatí, pasenie a košarovanie hospodárskych zvierat, aplikáciu chemických látok a hnojív, nenahlásené vykonávanie výskumných prác, činnosti súvisiace s poľovníctvom, ale aj s jaskyniarstvom a iné.

Podľa zákona CITES bolo vykonaných 94 kontrol, pričom jeho porušenie sa zistilo v 18 prípadoch. Najviac kontrol bolo zameraných na skupinu vtákov (papagáje a dravé vtáky) a plazov (korytnačky, hady, jaštery a krokodíly). Ďalšiu kontrolovanú skupinu tvorili cicavce (rysy, medvede, mačky divé a tigre) a rastliny (kaktusy, orchidey). Inšpektori zistili najviac nedostatkov pri vedení evidencie o držaných exemplároch, preukazovaní ich pôvodu, komerčných činnostiach s nimi a pri nedostatčnom nezameniteľnom označení kontrolovaných exemplárov. V dvoch prípadoch, na východnom Slovensku, došlo aj k zhabaniu nelegálne držaných neživých exemplárov (vypracovanej kožušiny) mačky divej.

Inšpektori ochrany prírody a krajiny uložili vlni najvyššiu pokutu, pol milióna korún (16 596,95 €), spoločnosti Energo Trade v Bardejove za výrub 273 drevín pri vodnom toku Topľa na území s prvým stupňom územnej ochrany bez súhlasu príslušného orgánu ochrany prírody. Pokutu 100 000 Sk (3 319,39 €) dostali spoločnosť Doprastav v Bratislave za poškodenie jedincov chránenej rastliny cyklámenu fatranského v ochrannom pásme Národného parku Nízke Tatry a spoločnosť Valor - X v Dunajskej Strede za výrub 117 listnatých a 26 ihličnatých stromov a 90 m² krovitých porastov v katastrálnom území obce Vrakúň bez súhlasu orgánu ochrany prírody.

Inšpektori prešetrovali v minulom roku aj 173 rôznych podnetov, z ktorých najviac bolo od občanov a mimovládnych organizácií. Najčastejšie v nich žiadali prešetrenie výrubu a poškodzovania drevín. Porušenie zákona zistili v 77 prípadoch.

Biologická bezpečnosť

Jedným z najmladších odborných útvarov SIŽP je inšpekcia biologickej bezpečnosti. Vykonáva štátny dozor nad používaním genetických technológií (GT) a geneticky modifikovaných organizmov (GMO), ako aj kontrolu environmentálneho označovania výrobkov.

Inšpektori biologickej bezpečnosti SIŽP uskutočnili v minulom roku 307 kontrol. Väčšinu, 181 kontrol, zamerali na dodržiavanie povinností používateľov genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov. Z nich 156 sa týkalo tzv. zámerného uvoľňovania GMO (na poliach, ale napríklad aj v akváriách) a 25 v uzavretých priestoroch. Ďalších 126 kontrol uskutočnili v oblasti environmentálneho označovania výrobkov. Je potešiteľné, že z celkového počtu 307 kontrol zistili porušenie zákona len v 9 prípadoch.

V minulom roku sa rozšíril záujem o pestovanie geneticky modifikovanej kukurice na Slovensku, pričom podľa niektorých projektov už nepôjde iba o testovanie vlastností jednotlivých druhov tejto kukurice, ale aj o sledovanie ich možných nežiaducich účinkov na životné prostredie. Zároveň sa zvyšuje záujem pestovať jeden z týchto druhov, kukuricu NK603, na väčšej výmere. SIŽP dbá na to, aby pestovanie tejto kukurice bolo v súlade s prísnyimi legislatívnymi požiadavkami Európskej únie.

Inšpektori kontrolovali vlni zavádzanie ôsmich druhov geneticky modifikovanej kukurice do životného prostredia u nás. Tieto kontroly uskutočnili na experimentálnych pracoviskách počas celého obdobia používania tejto kukurice, od jej dovozu na naše územie a sejbu až po zber a uskladnenie. Vykonali spolu 47 týchto kontrol, pri ktorých zistili päť porušení zákona o GMO. Správne konania o uložení pokuty previnilcom sa zatiaľ neskončili.

Na poliach odobrali celkovo 86 vzoriek kukurice, repky, sóje a zemiakov. Laboratórnou analýzou, zameranou na stanovenie transgénneho genetického materiálu, zistili prítomnosť nepovolených geneticky modifikovaných rastlín v dvoch vzorkách sóje. Výsledky analýzy všetkých vzoriek však ešte nemajú. Aj v uvedených dvoch prípadoch správne

ne konanie o uložení pokuty ešte pokračuje.

Inšpektori pokračovali aj v minulom roku v kontrolách u predajcov akváriových rýb a akváriových potrieb, či sa v ich sortimente nevyskytujú geneticky modifikované akváriové ryby Danio rerio. Na celom Slovensku uskutočnili až 87 takýchto kontrol, pričom ryby kontrolovali vizuálne - použitím svetla príslušnej vlnovej dĺžky - a zároveň preverili tiež dokumentáciu o ich pôvode. Porušenie zákona o GMO zistili v jednom prípade a potrestali ho pokutou 5 000 Sk (165,96 €).

V uzavretých priestoroch zistili tiež jedno porušenie zákona o GMO, ktoré však nemalo za následok poškodenie životného prostredia. Je to aj výsledok aktívnej spolupráce používateľov GMO s inšpektormi biologickej bezpečnosti na uskutočňovaní preventívnych opatrení, vďaka čomu sa porušenie zákona v uzavretých priestoroch vyskytuje iba ojedinále a bez negatívnych následkov na životnom prostredí.

Pri 126 kontrolách dodržiavania zákona o enviroznačke, v rámci ktorých inšpektori skontrolovali 14 rôznych výrobných skupín v 174 predajniach, nákupných strediskách a na iných miestach, nezistili žiadne porušenie zákona.

Integrované povoľovanie a kontrola

SIŽP je odborný kontrolný orgán, ktorý vykonáva nielen štátny dozor a ukladá pokuty v životnom prostredí, ale vykonáva tiež miestnu štátnu správu v oblasti integrovanej prevencie a kontroly znečisťovania životného prostredia. Zákonom č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia (zákon o IPKZ) dostala inšpekcia aj povoloňacie kompetencie, v rámci ktorých vydáva integrované povolenia na činnosť všetkých prevádzok v chemickom priemysle a od určitej kapacity tiež prevádzok v oblasti energetiky, výroby a spracovania kovov, spracovania nerastov, nakladania s odpadom, ale aj pre niektoré ďalšie odvetvy.

Namiesto množstva rôznych povolení, ktoré predtým vydávali pre niekoľko oblastí životného prostredia rôzne

orgány, vydáva teraz SIŽP pre príslušné prevádzky jedno prehľadné integrované povolenie. Hlavný prínos pre prevádzkovateľov je v tom, že ich partnerom je teraz len jeden orgán štátnej správy v životnom prostredí. Tento systém zároveň umožňuje inšpekcii posúdiť prevádzku komplexne a určiť také opatrenia, ktoré budú minimalizovať negatívne vplyvy jej činnosti na životné prostredie.

V minulom roku vydala SIŽP ďalších 592 integrovaných povolení, z ktorých sa 436 týkalo povolenia zmien v činnosti prevádzok, v 120 prípadoch išlo o konanie inšpekcie ako špeciálneho stavebného úradu a 35 povolení vydala inšpekcia na činnosť nových prevádzok.

Popri tom vykonávali inšpektori tiež kontroly plnenia podmienok vydaných integrovaných povolení. Vlni ich uskutočnili 236, pričom porušenie právnych predpisov zistili v 60 prípadoch, čo je približne štvrtina z celkového počtu vykonaných kontrol. Inšpektori riešili tiež 49 podnetov, z ktorých 20 bolo opodstatnených.

Za porušenie zákona uložili 65 pokút v celkovej výške 5 496 000 Sk (182 433,77 €), čo je až o 4 milióny korún viac ako v roku 2007.

Najvyššiu pokutu, 1,1 milióna korún (36 513,31 €), ako sme uviedli už v úvode, uložili spoločnosti Continental Automativ Systems Slovakia vo Zvolene za porušenie stavebného zákona. Spoločnosti Eko-Salmo v Bratislave uložili pokutu 1 milión korún (33 199,91 €) za nedodržanie podmienok integrovaného povolenia. Tieto dve pokuty boli aj najvyššie v rámci celej inšpekcie v minulom roku. Aj ďalšie vysoké pokuty uložili inšpektori za nedodržanie podmienok integrovaného povolenia: spoločnosti Rajo v Bratislave pol milióna korún (16 596,95 €), VAS-u v Mojšovej Lúčke 300 000 Sk (9 958,17 €), spoločnosti Pigagro v Jesenskom tiež 300 000 Sk (9 958,17 €) a tej istej spoločnosti v Hlohovci 250 000 Sk (8 298,47 €).

Štátny rozpočet obohatila SIŽP aj o správne poplatky za podanie žiadosti o vydanie integrovaného povolenia, ktoré vlni vybrali v celkovej sume 3 479 700 Sk (115 504,88 €).

Michal Štefánek

SÚŤAŽE

Klíma bez hraníc

Priatelja Zeme-CEPA začiatkom marca vyhlásili súťaž pre školy združené v Klimatickej aliancii. Súťaž **Klíma bez hraníc** bude trvať do 15. júla 2009 a jej hlavnými témami sú šetrenie energií, využívanie obnoviteľných zdrojov energie, triedenie odpadu, klimatické zmeny, chudoba či doprava.

Do súťaže sa môžu zapojiť „akčné tímy“ pozostávajúce z maximálne piatich žiakov či študentov, ktoré pripravia originálne a prakticky využiteľné prezentácie na uvedené témy, návrhy komiksov, spotov, plagátov či nálepiek, alebo zorganizujú prieskum verejnej mienky na niektorú z tém vo svojom meste.

„Naším cieľom je sprístupniť tému klimatických zmien a s nimi súvisiacich problémov pre študentov, a zároveň rozvíjať ich kreativitu a zmysel pre etiku. Súťažné práce musia byť originálne. Nesmú porušovať autorské práva a nesmú byť kompilátmi. Žiaci a študenti si budú musieť sami zadovážiť potrebné informácie a tvorivo ich využiť pre osvetu vo

svojom okolí,“ hovorí koordinátorka projektu Priateľov Zeme-CEPA Katarína Hipšová.

Výhercovia súťaže sa môžu tešiť na zaujímavé ceny ako napríklad účasť na prednáške a diskusii s predstaviteľom pôvodných obyvateľov Amazónie, ktorá sa uskutoční na jeseň 2009, či účasť na jesennej exkurzii v Hostetíne zameranej na využívanie obnoviteľných zdrojov energie a malé komunitné projekty.

Jedným z hlavných cieľov medzinárodného projektu Dajme šancu Siľku, ktorý od roku 2007 realizujú Priatelja Zeme-CEPA v spolupráci s českým a rakúskym partnerom, je zriadenie kancelárie Klimatickej aliancie na Slovensku. Kancelária by mala poskytovať rôzne služby a poradenskú činnosť pre svojich členov v oblasti ochrany klímy. Doposiaľ vstúpilo do Klimatickej aliancie 63 slovenských škôl a 3 samosprávy.

Viac informácií o súťaži sa školy dozvedia na webovej stránke projektu:

www.sunshine-eu.org

Erráta

V Enviromagazíne č. 1 v prílohe na s. 25 je chybné uvedené uvádzacie heslo k článku **České predsedníctvo v Rade EÚ – Rada Európy**. Správne má byť **Rada Európskej únie**.

Redakcia sa ospravedlňuje čitateľom.

PUBLIKÁCIE

Environmentálna regionalizácia Slovenska opäť knižne

Druhé aktualizované a rozšírené vydanie publikácie **Environmentálna regionalizácia Slovenskej republiky** vydali MŽP SR a SAŽP v decembri 2008 (prvé vydanie vyšlo v r. 2002). Táto nová publikácia (je k dispozícii aj na CD nosiči) významne rámkuje našu viacročnú činnosť na tomto, teraz už pomerne dobre „obrobenom“ poli praktického environmentalizmu. Preto sa môžeme jednak trochu poohliadnuť späť, ale tiež sa chceme pozrieť dopredu – ako ďalej s environmentálnou regionalizáciou v podmienkach SR. Samozrejme, okrem toho, že chceme našu prácu prostredníctvom Enviromagazínu spopularizovať a priblížiť verejnosti.

Približne 12 rokov sa pracovisko SAŽP v Košiciach zaoberá otázkami a možnosťami spracovania environmentálnej regionalizácie Slovenska (ERS). Na začiatku teda nebolo slovo, ale hneď dve slová „environmentálna regionalizácia“, ktorých obsah sme v súčinnosti s MŽP SR postupne naplňali reálnym obsahom.

V „prvom kole“ v rámci pracovného kolektívu nášho pracoviska. Ten bol zostavený tak, že zahŕňoval predovšetkým analytikov – špecialistov pre jednotlivé zložky životného prostredia a rizikové faktory. Ale súčasne s nimi sa rozbiehali tiež pracovné úvahy špecialistov pre integrované a prierezové hodnotenie stavu životného prostredia v regiónoch – bolo žiaduce sformulovať cieľ, ku ktorému budú práce na ERS smerovať. A tým cieľom sa stalo syntetické, prierezové zhodnotenie stavu životného prostredia na Slovensku a vymedzenie regiónov diferencovaných podľa rôznej environmentálnej kvality podľa týchto základných pravidiel:

- výber ukazovateľov a spôsob ich interpretácie zodpovedajúci mapám v mierke 1 : 500 000, ako základnej mierke zostavovania ERS,
- zložkový (interdisciplinárny) prístup – identifikácia ukazovateľov za všetky zložky životného prostredia a rizikové faktory, či už boli získané monitoringom alebo matematickým modelovaním,
- celoslovenský prístup k hodnoteniu – uprednostnenie údajov dostupných za celé územie Slovenska,
- prednostná identifikácia environmentálnych záťaží spôsobených človekom,
- dôraz na negatíva životného prostredia, environmentálne záťaž v území a s tým súvisiaca identifikácia zafažených oblastí.

V „druhom kole“ bolo potrebné pred tými 10 – 12 rokmi nájsť porozumenie pre pracovné postupy vedúce k environmentálnej regionalizácii Slovenska v odborných organizáciách rezortu MŽP SR i mimo nášho rezortu – vo všetkých tých organizáciách, ktoré sú správcami prvotných informácií o stave jednotlivých zložiek životného prostredia a rizikových faktorov. Podarilo sa to prostredníctvom viacerých odborníkov, ktorí prijali vyššie uvedené pravidlá „hry“, príp. ich pomáhali ďalej rozvíjať. Kľúčoví spomedzi týchto spolupracovníkov sú uvedení v tiráži publikácie v zozname odborných poradcov, ale ten zoznam mohol byť určite ešte aspoň raz taký dlhý. Keďže podstatným výstupom v rámci ERS sú mapové výstupy, spolupráci významne napomáhal rozvoj práce s výpočtovou technikou a pracovných metód formou geografických informačných systémov (GIS). Od počiatkov, keď sme si mapy medzi jednotlivými odbornými pracoviskami odovzdávali prostredníctvom

presvecovacích stolov, cez štádium pracovného zjednocovania GIS postupov, sme dospeli (v oboch významoch tohto slovesa) do štádia korektného preberania geodát na zjednotených kartografických podkladoch.

Dnes môžeme konštatovať, že environmentálna regionalizácia Slovenska predstavuje prierezový zdroj informácií o stave životného prostredia v SR, určený pre odborníkov i širokú verejnosť, čím sa naplňujú ustanovenia čl. 45 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. a zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov, osobitne zákona

č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a zákona č. 205/2004 Z. z. o zhromažďovaní, uchovávaní a šírení informácií o životnom prostredí. A tiež to, že aj Programové vyhlásenie vlády SR z augusta 2006 zahŕňa pojem environmentálnej regionalizácie – považuje ju za jeden z predpokladov zlepšovania informovanosti verejnosti o environmentálnej situácii v SR, ako súčasť zvyšovania environmentálneho vedomia obyvateľstva.

Publikácia Environmentálna regionalizácia Slovenska obsahuje viac ako 60 analytických máp s hodnotením stavu životného prostredia za problematiku ovzdušia, vody, horninového prostredia, pôdy, bioty a krajiny, odpadu.

Syntetické mapy z procesu environmentálnej regionalizácie Slovenska sú podkladom, ktorý charakterizuje úroveň životného prostredia SR v 5 stupňoch. Prvý stupeň (prostredie vysokej kvality) predstavuje stav životného prostredia najmenej ovplyvnený činnosťou človeka. Piaty stupeň (prostredie silne narušené) predstavuje stav životného prostredia zmenený, silne ovplyvňovaný činnosťou človeka, s najvyšším podielom environmentálnych záťaž. Tretí stupeň predstavuje stredný stav negatívneho ovplyvnenia životného prostredia v území a druhý a štvrtý stupeň je treba chápať ako prechodné hodnoty medzi krajnými stavmi a identifikovaným stredom. Čo sa týka tzv. zafažených oblastí, v poslednej verzii ERS z r. 2005 sme identifikovali 8 zafažených regiónov Slovenska: Bratislavský, Dolnopovažský, Po-nitriansky, Pohronský, Jelšavsko-lubenický, Rudniansko-gelnický, Košicko-prešovský, Zemplínsky.

Environmentálna regionalizácia Slovenska prebieha, dá sa povedať, ako permanentný proces spočívajúci najmä v údržbe aktuálneho stavu analytických máp (hlavne tých, kde je periodicita zmien 1 – 2-ročná), v interpretácii celoslovenských podkladov pre rôzne celoslovenské i regionálne úlohy, v poskytovaní priere-

zových informácií o stave životného prostredia respondentom, v aktualizácii hodnotenia zmien v zafažených oblastiach, osobitne pre potreby zostavenia výročných správ o stave životného prostredia v SR. Jednorazový syntetický mapový výstup bol vyprodukovaný na báze najaktuálnejšie dostupných analytických podkladov v r. 1997, 2001 a 2005. Vidíme, že v predošlých rokoch sa vyformoval 4-ročný cyklus „generálnej“ aktualizácie ERS.

Takže dnes stojíme v intenciách tohto cyklu prakticky na prahu ďalšej aktualizácie syntetických výstupov z ERS, s čím sa počíta aj v hlavných úlohách SAŽP na r. 2009. Toto je jeden z prvoradých postupových cieľov pri pohľade dopredu – pripraviť inovovaný podklad najneskôr pre najbližšiu správu o stave životného prostredia v SR.

Táto situácia evokuje tiež určitú možnosť pristúpiť k hodnoteniu vývojových trendov, čo sa týka zafažených oblastí ŽP na území Slovenska i ďalších čiastkových vývojových trendov za jednotlivé aspekty obsiahnuté v hodnoteniach ERS, približne v naznačených 4-ročných cykloch vývoja. Aj keď hneď treba povedať, že hodnotenie vývojových trendov nebude možné realizovať nejakou mechanicky a priamočiaro, nakoľko pri žiadnej z

predošlých aktualizácií syntetických máp sa nepoužil identický metodický postup. Síce existovala snaha autorského kolektívu o čo najväčšie zjednotenie metodického postupu, s vytvorením následnej možnosti porovnateľnosti napr. vymedzenia zafažených oblastí za dlhšie časové obdobie, no nie celkom sa to podarilo. Dôvody sú prevažne objektívne – v kritickom období dochádzalo jednak k zmenám právnych predpisov, čo vyvolávalo nutnosť meniť niektoré vstupné dáta a jednak rýchle napredovali možnosti využívania výpočtovej techniky, najmä pre fázu syntézy, a dnes je trochu problematické porovnávať výstupy z presvecovacieho stola a výstupy z GIS programov zo skupiny ArcGIS Desktop a ich nadstavby Spatial Analyst použité v r. 2005 a používané v súčasnosti. Ale napriek tomuto hendikepu pre určité vývojové konfrontácie priestor existuje, ako sme to už preukázali napr. niektorými prezentáciami v publikácii **Životné prostredie SR v rokoch 2002 – 2006**, MŽP SR, 2006.

Z viacerých praktických dôvodov (požiadavky na podklady z ERS pre niektoré iné úlohy SAŽP, skvalitnenie podkladov pre úrady životného prostredia, požiadavky na informácie o životnom prostredí v rôznych regiónoch SR v zmysle zákona o slobodnom prístupe k informáciám a pod.) bude potrebné v najbližšom období výstupy z ERS zamerať viac na jednotlivé regióny Slovenska, čo znamená prechod z hodnotenia územia v podrobnosti „celoslovenskej“ mierky 1 : 500 000 do mierok podrobnejších 1 : 200 000 prípadne i 1 : 100 000.

Práca spojená s naznačenou inováciou prístupov k environmentálnej regionalizácii Slovenska nebude určite jednoduchá, ale na druhej strane to láka a inšpiruje.

RNDr. Peter Bohuš
riaditeľ Centra hodnotenia environmentálnej kvality
regiónov SAŽP, Košice

POZVÁNKY

8. stretnutie Rady Európy venované workshopom o implementácii Európskeho dohovoru o krajine vo Švédsku

Krajina a hybné sily

Aké sú súčasné pokroky v oblasti klimateckej zmeny, globalizácie, sociálnej transformácie, systémov produkcie a modelov spotreby?

Aký vplyv majú tieto hybné sily na krajinu v medzinárodnom kontexte?

Aké sú nové aktivity v tvorbe adekvátnych politických stratégií a opatrení?

Toto sú niektoré otázky, o ktorých sa bude diskutovať počas švédskeho ôsmeho stretnutia Rady Európy pre implementáciu Európskeho dohovoru o krajine. Cieľom je vymeniť si názory, perspektívy, praktické a teoretické prístupy z európskej, národnej, regionálnej a miestnej úrovne.

Stretnutie sa zameria na škálu „horúcich záležitostí“, ktorým postupne Európa čelí za účelom prepojiť ich s riadením krajín. Stretnutie bude zahŕňať výzvy ako predstavovanie a zavádzanie nových energetických systémov a opatrení na šetrenie energie, ako aj možnosť riešiť nedostatok energie, demografické transformácie či zvýšenie globálnych cien potravín, pôdy a surovín v kontexte s krajinou. Ďalšie témy, o ktorých sa bude diskutovať, sú otázky, ako sa ekologické hodnoty a normy kvality môžu zmierniť a dať do súladu s rozvojom voľného trhu a ochranou krajiny.

Stretnutie poskytne príležitosť podeliť sa o skúsenosti s hodnotením pozitívnych aj negatívnych príkladov uplatnenia integrovaného prístupu ku krajine a jeho riadenia v praxi. Pokúsi sa posilniť agendu o krajine medzi kľúčovými a rozhodujúcimi osobnosťami pri ochrane krajiny, jej manažmente a plánovaní. V neposlednom rade workshopy budú príležitosťou prezentovať švédske prístupy a riešenia pred fórom medzinárodných krajinných špecialistov, ale pokúsia sa aj vzbudiť vlastnú verejnú diskusiu o vplyve hybných síl na švédsku krajinu.

Účastníci a miesto stretnutia

Stretnutie je otvorené pre vládnych predstaviteľov, reprezentantov miestnych a regionálnych autorít, vedcov, nezávislých expertov, verejnosť a súkromné organizácie a mimovládne organizácie pracujúce v oblasti krajiny a udržateľného priestorového rozvoja. Počet účastníkov je obmedzený na 300 osôb. Pracovnými jazykmi bude angličtina a francúzština. Stretnutie sa uskutoční **8. – 10. októbra 2009** na Švédskej univerzite poľnohospodárskych vied, ktorá sa nachádza 10 km od Malmö, hlavného mesta regiónu Skåne.

http://www.raa.se/cms/extern/aktuellt/landscape_and_driving_forces.html

Vplyv globalizácie na krajinu. Zmenou životného štýlu, zmenou modelov výroby a spotreby sa mení aj vzhľad krajiny. Kam náš vývoj smeruje a ako ho usmerniť tak, aby vplyv na fungovanie krajiny bol minimálny, bude predmetom diskusie v Malmö. Oficiálnu ilustračnú fotografiu k nadchádzajúcemu workshopu urobil švédsky kolega Leif Gren počas jeho účasti na slovenskom workshope v roku 2008. Znázorňuje areál Tesca ako vstupnej brány do svetoznámeho kúpeľného mesta Piešťany

XV. medzinárodný festival filmov o životnom prostredí

ENVIROFILM

11. - 16. máj 2009

Banská Bystrica
Banská Štiavnica
Kremnica
Zvolen

www.envirofilm.sk

XIV. ročník medzinárodnej súťaže detí a mládeže

ZELENÝ SVET

11. - 16. máj 2009

Banská Bystrica

VODNÝ SVET

Letný pobytový tábor zameraný na poznávanie vodného sveta, objavovanie tajomstiev mokradi, spoznávanie našej vodnej flóry a fauny a zážitky prvých kontaktov so skutočným prístrojovým potápaním pod vedením profesionálnych inštruktorov potápačského centra z Bratislavy.

miesto:	Stredisko environmentálnej výchovy Dropie, Kolárovska 30, Zemianska Olča (samota 10 km od Kolárova smer Zemianska Olča)
dátum:	13. 7. 2009 (pondelok) – 19. 7. 2009 (nedeľa)
doprava:	individuálna
vek:	10 - 18 rokov
počet:	min. 15, max 20
personálne zabezpečenie:	3 lektori SAŽP – odborní pracovníci environmentálnej výchovy 2 lektori potápačského centra

Cena tábora 185 eur

V cene je zahrnuté ubytovanie, strava (5 x denne, pitný režim), poistenie, doprava na výlety, zdravotnícky dozor, poplatok za technické zabezpečenie potápania, videoprojekcia, použitie prírodovedného laboratória a environmentálnych pomôcok

Kontakt:

Mgr. Katarína Kosková

Slovenská agentúra životného prostredia (CPEP), Tajovského 28, 975 90 Banská Bystrica
Tel./Fax: +421 48 4374 175, Mobil: +421 918 500 032, Email: katarina.koskova@sazp.sk

KNIHY

Vikas Swarup
Miliardár

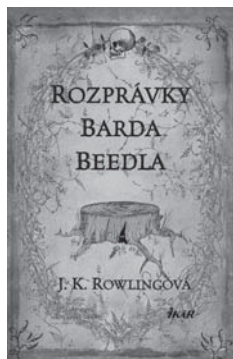

Nikto mu neverí, že nepodvádza. Veď ako by mohol mladík z mumbajského slumu, ktorý nemá nijaké vzdelanie, v živote neprečítať noviny, nepočúť o Shakespearovi, nepozná hlavné mesto Japonska ani hlavnú menu Francúzska, uhádnuť odpovede na všetky zložité otázky, ktoré mu položil moderátor televíznej súťaže o najvyššiu výhru všetkých čias. Niekedy však stačí veľký kus

šťastia. Lenže to nebolo Rámovi Muhammadovi Thomasovi naklonené už od chvíle, keď ho ako bábätko našli mnišky v kontajneri na odložené šatstvo, a neusmialo sa na neho ani neskôr, keď začal žiť v meste a našiel si prácu... Podľa knižného bestselleru Miliardár režisér Danny Boyle nakrútil film Milionár z chatrče. Stal sa hitom na celom svete a získal sedem Oscarov a štyri Zlaté Glóbusy.

(Ikar 2009))

J. K. Rowlingová
Rozprávky barda Beedla

Rozmer knihy Rozprávky barda Beedla je charitatívny. Výnos z predaja je celosvetovo venovaný na podporu zlepšenia života detí v detských domovoch a to prostredníctvom charitatívnej organizácie The Children's High Level Group (CHLG), ktorú založila J. K. Rowlingová spolu s členkou Európskeho parlamentu Emmou Nicholsonovou. Rozprávky barda Beedla odkázal profesor Dumbledore v

testamente Hermione Grangerovej. Hermiona sa podujala rozprávky nanovo preložiť z originálu napísaného v runách. Ku všetkým príbehom sú s láskavým dovolením rokfortského archívu priložené komentáre profesora Albusa Dumbledora. Rozprávky sú zbierkou príbehov napísaných pre malých čarodějníkov a čarodějnice. Po stáročia boli obľúbeným čítaním na dobrú noc.

(Ikar 2008)

Kurt Tepperwein
Je mi z teba zle!

Kniha Je mi z teba zle! dáva odpovede na otázky, prečo je toľko vzťahov nezdravých, či má manželstvo zmysel, čo je potrebné pre šťastný a hodnotný partnerský vzťah, aké sú skutočné súvislosti medzi našimi vzťahmi a zdravím, či dokážeme porozumieť reči svojho tela a včas rozpoznať problémy, ktoré môžu mať ne-
žiaduce dozvuky na tele aj na

duši... Pri predchádzaní chorobám nie je dôležitá iba zdravá výživa a správna životospráva. Naše zdravie ovplyvňujú v prvom rade emócie, ktorých kvalitu určujú naše vzťahy s inými ľuďmi, najmä partnerské vzťahy. Často potláčame svoj hnev, žiaľ a nespokojnosť, ale tieto pocity sú skryté len zdánlivo. Naše podvedomie totiž nezabúda a skôr či neskôr sa to prejaví prostredníctvom choroby. Kniha má slúžiť ako praktický poradca v oblasti vzťahov.

(NOXI 2009)

KRÍŽOVKA

Pomôcky: ATV, Au-ne, BMU, výs	zvyšok	zistili veľkosť	dávaj na vešiak	pribytok včiel (zdrob.)	nasycuj	citoslovce povzdychu		nevyvolá- vam, nepo- krikujem	predložka s geniti- vom	automobil (hovor.)	slovné zachytenie javu	geometric- ké teleso	lúčna lieči- vá bylina	meno Adriany	fúkať
vydajú zvuk, zaznejú							územie na juhu Slov. (hist.) športovala								
ZAČIATOK TAJNÍČKY															
rozdávať radosť						východo- slovenský (skr.) rus. rieka			hlasno kričať zhodne, jednotne						
ryžová pálenka					omyl (hovor.) hektár (zn.)					sníva (kniž.) nákladné autá (zn.)				čpavok	pomimo, okolo
tajomstvo, hádanka				obec v Slovens- kom krase písmeno							odkvap, po česky typ rus. letadiel				
otrávné látky (skr.)			dával do fólie vandrovka, po česky										molyb- dén (zn.) pracovník v kaliarni		
druh ovocia					druhý muž na Mesiaci ozdob. pás na budove								kovový prvok H2O		
	kód Ber- múd	systém TV v USA biblické žen. meno				francúz- ska rieka omotaj					nádoby na kúpanie zábavný podnik				
zvučalo, zunelo (expr.)						kími sa to je, id est (lat. skr.)				jasný meteorit kilopond (zn.)					
STRED TAJNÍČKY									KONIEC TAJNÍČKY						
skoncen- trujem trasením								bitka (expr.)							

Mysli ako pesimista, konaj ako optimista. Toto je tajnička prvého tohtoročného čísla Enviromagazínu. Spomedzi správnych riešiteľov sme vyžrebovali týchto výhercov: Emerita Ivanová, Vrbov, Štefan Palačka, Levice a Jozef Cyprich, Dubnica nad Váhom. Výhercom srdečne blahozeláme. Ďalšie zaujímavé publikácie čakajú na troch správnych lúštitel'ov tejto krížovky. **Vaše odpovede čakáme v redakcii do 15. mája 2009.**